

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота освітнього ступеня: «магістр»
на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО
ПРИРОДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала:

Студентка VI курсу магістратури
63 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Кулаковська Тетяна Вікторівна

Науковий керівник:

д. пед. н., професор

Міненко Антоніна Олексіївна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду « _____ »

2023 року

Студентка

Кулаковська Т.В.

(підпис)

Науковий керівник

Міненко А.О.

(підпис)

Рецензент

(підпис)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри
дошкільної та початкової освіти протокол №__ від «__»____2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

Ірина ТУРЧИНА

(підпис)

Зміст

Вступ	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1 Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку , як наукова проблема.....	7-14
1.2 Особливості формування емоційно- ціннісного ставлення до природи на різних етапах онтогенезу.....	14-21
1.3 Сім ‘я, як складова формування емоційно ціннісного ставлення до природи у дітей	21- 27
Висновки до розділу 1.....	27-29
Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	30
2.1. Діагностика сформованості емоційно- ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку за результатами експерименту	30-39
2.2 .Особливості ціннісних орієнтацій у батьків та вихователів та їхнього впливу на емоційно- ціннісне ставлення до природи	39-42
Висновки до розділу 2.....	43-44
Розділ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО- ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	45
3.1. Психолого – педагогічна культура батьків у вихованні емоційно- ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку.....	45-54
3.2.Впровадження інноваційних технологій для формування емоційно-ціннісного ставлення дітей дошкільного віку до природи	55-65
Висновки до розділу 3	65-67
Висновки	68-70
Список використаних джерел	71-77
Додатки	78-83

ВСТУП

Актуальність теми: Зміни, які щодня відбуваються в соціально-економічних сферах, спонукають українське суспільство переглянути напрямки розвитку сучасної освіти. Так, в Законі України «Про Освіту», Законі України «Про дошкільну Освіту», «Базовому компоненті дошкільної освіти» розкриваються основні принципи про освіту та дошкільну освіту. В цілому, в цьому освітньому напрямку основна орієнтація падає на особистість людини, її розвиток та особливості формування ціннісного ставлення до себе та навколишнього світу, людей, які оточують нас навколо.

Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, є однією з головних проблем сьогодення. З кожним роком глобальність проблеми ставлення до природи стає все болючішою та актуальнішою, складною та різнобічною.

Над цією проблемою працювало дуже багато дослідників, одні з таких дослідників вважаються (К.Крутій, М. Кохан та інші). В своїх дослідженнях вони розкривали функції та сутність ціннісного ставлення, світовідчуття, трансформацію дитини у ціннісну свідомість.

Проблемою даного змісту займалися такі дослідники : (Беленька Г., Половіна О.А. Н.Гавриш, В.Коваль, Т.Скорик). Також зустрічаємо в наукових джерелах твердження, що різні засоби педагогічного впливу відіграють важливу роль, у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до дітей дошкільного віку. Психологічний феномен ціннісного ставлення є складним та багатфункціональним. В літературі відсутні єдині твердження до цього підходу.

Підвищуючи аналіз існуючих освітніх підходів, спрямованих на формування у дитини емоційно-ціннісного ставлення до природи, можливість оптимізації змісту виховання. В дослідженнях таких вчених, як (К.Крутій, І.Бех, Ю. Приходька та. ін.) розкрита теоретично-психологічна проблема особистості людини, та пошук цієї проблеми у сучасній педагогіці. Такі дослідники, як (М.Фіцула, І.Дичківська та. ін.) систематизують людину із значущими

сторонами дійсності, характеризуючи її поведінку, спосіб життя, цим самим спонукаючи ставати складовою свідомості й особистості людини.

Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, проблема, якою займалися такі вчені: В.Сухомлинський, І.Бех, О.Біда, О. Кононко.

Ця проблемо розглядається, як важлива складова свідомості, самосвідомості, зрілість особистості. В аналізах наукових джерел (О.Кононко, С.Тищенко, І. Бех, І. Корепанова) присутнє твердження про важливість та доцільність формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку за допомогою різноманітних засобів впливу.

Отже, можна стверджувати, що емоційно-ціннісне ставлення до природи у дітей дошкільного віку вважається надзвичайно значущим для людини. Збагачуючи духовно-моральний розвиток особистості людини, розкривати почуття до всього прекрасного, що ми бачимо навколо, розкривати світогляд дошкільника різними ефективними методиками, за допомогою яких дитина може відчути красу всього прекрасного, що її оточує. Але також ми можемо констатувати, що в деяких дослідженнях недостатню увагу приділяється проблемі формування у дошкільника емоційно-ціннісного ставлення до природи. Можна сміло заявити, що дана проблема потребує проведення досліджень з її вирішенням, що підштовхнула мене вибрати саме цю тему для мого магістерського дослідження «Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку».

Мета дослідження: теоретично-обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування емоційно-ціннісного ставлення до дітей дошкільного віку.

Об’єкт дослідження : освітній процес в закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження: технологія емоційно-ціннісного ставлення до природи дітей старшого віку.

Завдання дослідження :

1. Проаналізувати і охарактеризувати формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, як наукову проблему, уточнити та закріпити зміст понять «Самоставлення», «Ставлення» «Цінісне ставлення», «Емоційно-ціннісне ставлення до себе самого та оточуючих».

2. Дослідити та обґрунтувати роль сім'ї, як основну проблему формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дошкільників.

3. Виявити та експериментально перевірити шляхи формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку.

Для досягнення поставлених задач у ході **дослідження** використовуються такі **методи**: спостереження, опитування, анкетування, педагогічний експеримент, ігри, бесіди, аналіз спеціальної психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, систематизація та узагальнення отриманих результатів.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ

ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ

ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, як наукова проблема

Звертаючи увагу на послідовність дослідження, спонукає нас звернути увагу перш за все на визначення понять : «*Ціннісне ставлення*» «*Цінісне ставлення до себе самого та оточуючих людей навколо*» можна вважати основою фундаментальним поняттям у написанні магістерської роботи. При цьому є необхідність внести деякі пояснення, щодо трактування поняття «*ціннісне*» від похідного слова цінність та категорії «*ставлення*».

В новому тлумачному словнику з української мови поняття «*цінність*» трактується, як:

- Виражається якась матеріальна цінність, що має важливе значення для людини ;
- Матеріальна цінність (щось коштовне дороге);
- Духовна цінність (доброта , щирість , повага , любов);
- Значення чогось важливого, бажаного; [45,с.739].

Щодо поняття «*Ставлення то в довідкових джерелах можна знайти визначення, як характер поведження* » з чим, або ким небуть [27, с. 445].

Такі дослідники, як (К. Крутій, С. Лисенко, Л. Божович та ін.) вважають поняття «*ставлення*» більш змістовним для визначення конкретної особистості. Вважають, що психіка і свідомість людини є найвищою сходинкою дійсності та ставлення до цієї дійсності. Дослідники наголошують на тому, що вивчаючи ставлення людини, потрібно звернути увагу на ставлення цієї людини до інших людей, до себе самої, предметів, які оточують навколишній світ.

Ключовим компонентом у ставленні до людей є характер взаємовідносин між собою.

На думку вченого Лисенко С. «*ставлення*», є розвитком особистості, ставленням до навколишнього світу, є формування зрілості особистості, він також наголошує, що ставлення людини до самої себе є важливим чинником виникнення ціннісної особистості.

В дослідженнях В. Горбатих [19] є твердження, що ставлення має складний психологічний зміст, який включає в себе емоційно-когнітивні та поведінкові компоненти людини. Емоційній проблемі приділялося меншої уваги в психології. Хоча останнім часом з'явилися позитивні тенденції в цьому напрямку. Такому прогресу ми можемо завдячувати таким відомим дослідникам, як Г.Беленька, О. Запорожнць, О.Половіна, О. Чебікін, О. Кульчинська та інші.

Емоційний компонент у ставленнях являється провідним, тому можна зробити висновок, що власне ставлення особистості виникає внаслідок накладання емоцій на предмет, що певною мірою пізнається нею в цьому процесі. Будь яка людина зумовлена емоційним ставленням, переживанням за щось, або за когось. Без емоційного компонента не буде об'єктивних ставлень до суб'єкта.

В ході досліджень науковці з'ясували, ставлення особистості характеризує ступінь інтересів, бажань людини, закладає емоційну поведінку суб'єктів в їхніх переживаннях та цілях.

Наші переживання можуть пізнаватися в опосередковано, лише через саме ставлення до суб'єкта. Ставлення – це індивідуальний розвиток особистості людини, що має характеризувати ступінь бажань, інтересів, виражаючи емоції у поведінці людини. Ставлення до самого себе – це особистісні властивості, суб'єктивних утворень.

Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, визначає цей феномен, як складний об'єкт наукових досліджень. Дослідження (С. Світлична [56] , О.Кононенко [35]) ,

В.Сухомлинський [57], І.Бех [10], розглядаються, як індивідуальний розвиток, важливий компонент самосвідомості людини.

Такі вчені, як (Н. Гаврилова, О. Кононенко [35] та ін.) розкривають *«ціннісне ставлення»*, як ставлення внутрішньо детерміноване до людини, та має позитивну спрямованість. Тому можна стверджувати, що вивчаючи на ранніх етапах онтогенез, можна встановити особливий інтерес до психологічно-педагогічної науки.

Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, передбачає у дитини, перш за все цінувати себе, вважати себе носієм фізичних та соціально-духовних сил, формувати у дитини активну життєву позицію.

Ціннісне ставлення – це ставлення свого фізичного, психічного, та соціального «Я».

Ціннісне ставлення фізичного «Я» – це вміння людини об'єктивно оцінювати свій зовнішній вигляд, будову тіла, рухову активність, поставу, фізичну активність, здатність до відновлення після великих фізичних навантажень, корисні звички, риси характеру, гігієнічні процедури, турбуватися про своє здоров'я вести здоровий спосіб життя, постійно відпочивати набираючись сил.

Ціннісне ставлення психічного «Я» вказує на виховання у дітей культури, відтворення внутрішнього світу дошкільника, у прагненні до думок, намірів, досягнень, життєвих цілей.

Одночасно дуже важливо навчити дитину сприймати себе такою, якою вона є, допомогти дитині побачити свої негативні та позитивні якості, сприяти розкриттю нею своєї «Я» – концепції, вмінню самовдосконалюватися та вмінню сприймати критику до себе самого. «Я» – концепція розуміється, як сукупність усіх уявлень про себе самого, вміння поставити собі оцінку [2]. Це відносно стійка система, яка регулює в собі знання про себе та свою особистість.

Ціннісне ставлення до соціального «Я» – здатність людини пристосовуватися до нових умов свого життя, мати змогу впливати на своє життя, впливати на свій статус в соціальній групі, прагнення долучитися до праці

зі своїми однолітками та дорослими людьми, мати змогу толерантно та ввічливо ставитися один до одного та запобігати конфліктам, які можуть утворитися.

В своїх дослідженнях В.Давидова дала визначення ціннісного ставлення, як морально-вальнового феномену, що регулює поведінку, особистісні переживання, адекватні життєві завдання, об'єкти, які мають велику особистісну значимість [4].

Також великої уваги заслуговують дослідження С.Тищенка [60], в яких ставлення до себе визначається ціннісною орієнтацією у ставленні до інших людей – процес самоусвідомлення себе самого.

Науковець намагався показати нам самоставлення до свого «Я», зокрема, свої емоційні переживання, самоповага один до одного, інтерес до себе та оточуючих, розкрити загально відомі поняття «за і проти». Автор також вважає, що у самоставленні дитини можна розкрити три такі смисли :

- Батьки – головні у самоставленні дитини. Прагнення любити свою дитину, оберігати, допомагати, розкриває в дитини повагу до самого себе, а байдужість дорослого, авторитане ставлення до дитини, призводить до відчуження дитини, несприймання самого себе, малозначемість свого Я.

- Це потреба дитини у спілкуванні з рідними людьми, тим самим сприяє задоволенні чи не задоволенні дитини спілкуватися з дорослими людьми.

- Пов'язане самоставлення дитини бути поміченим та прийнятим дорослою людиною [54].

Отже, в розумінні дослідника, емоційно-ціннісне ставлення до себе виявляється у позитивному відношенні до себе та оточуючих, почутті власної гідності, а в негативному, як усвідомленні своєї мало значимості, зневаги до себе та оточуючих [54].

Отже, можна зробити висновок, що ефективність у вихованні дошкільника емоційно-ціннісного ставлення залежить великою мірою від дорослого, його ставлення до дитини, значимість цієї дитини, її невід'ємна частина в житті дорослої людини. Також в дослідженнях яскраво виражена самоповага дитини, симпатія, емоційна близькість, інтерес.

О. Рейпольська, наголошує в своїх дослідженнях, що самоставлення дитини виступає, як позитивний плюс у почутті власної гідності, гордості за себе, а в негативному, у почутті своєї непотрібності, малозначущості [51, с. 76].

Своє ставлення дошкільник висловлює через самооцінку до себе самого, до своїх якостей, що відображаються у поведінці дитини. Батьки для дитини завжди залишаються невідемним авторитетом, самооцінки з власного досвіду, результати, індивідуальна діяльність разом з дитиною, образотворча, ігрова, розмовна. Але самооцінка старших дошкільників на відмінно від молодших відрізняється, вона стає більш неоднозначною. Дитина оцінюючи власні дії стає більш конкретною, починає порівнювати свою діяльність з однолітками, тим самим самооцінка дитини може бути досить не об'єктивною. Оцінюючи свої якості у дошкільника вони можуть бути не конкретні та розмиті.

Самооцінка старших дошкільників у колективі зумовлена певною неадекватністю, діти перебуваючи у групі, маючи схильність до високого статусу занижують його, а діти з низьким статусом, навпаки завищують його. Саме старші дошкільники мають досить завищену самооцінку тим самим це допомагає їх братися за якусь нову справу, мати впевненість в собі та своїх силах, такі діти мають велику схильність до свого статусу в групі, вони не зважають на почуття інших беручись за нову справу люблять ризикувати, вірять у свій успіх у справі.

Формуючи емоційно-ціннісне ставлення до природи у старших дошкільників на думку дослідника В. Котило, саморегуляція в поведінці підпорядковується мотивами «Я-хочу», «потрібно». Такої ж думки дотримується і вчений В.Крутицький, при цьому на його думку важливу роль у цьому відіграє дорослий, який постійно веде контроль по відношенню до дитини.

Акцентуючи увагу на ціннісному ставленні, можна звернути увагу на стале утворення, яке виникає на основі самооцінки та оцінки значущого оточення навколо. Такої думки в своїх дослідженнях дотримується науковець О. Кононко.

Продовжуючи говорити про самоствалення, ми не повинні забувати про оцінку, яку ми можемо дати позитивну чи негативну. Пріоритетним у роботі з дошкільником є формування у дітей самоствалення саме позитивне, критичне, рефлексивне, саме таке ставлення можна вважати ціннісним .

Ставлення дітей до природи – це проекція ціннісних підходів, що виробляється в культурному розвитку людини, її основні потреби, переживання, мотиви ціннісного ставлення.

Показником у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого віку, на думку вченої і дослідника О.Третяк є позитивне ставлення до людей, повага, людяність, співчуття, толерантність, бажання прийти на допомогу. Що ж на думку вченої саме являється визначенням людяності.

Людяність – правила поведінки людиною в громадських місцях, на вулиці, в закладі дошкільної та середньої освіти, толерантне поводження один з одним, усвідомленням людиною поняття добра і зла, вміння дати оцінку своїм діям, розкрити поняття в тому, що людина вважається найбільшим скарбом, найбільшою цінністю. Людяна людина, прагне бачити в людях тільки хороше , приходити на допомогу за першої потреби. Прагне бачити в людях тільки хороші та позитивні риси.

Людина, яка вважається людяною несе в собі повагу до інших, проявляє інтерес до іншої людини, несе в собі радість, горе, дотримуються правил поведінки по відношенню до іншої людини, приходять за потреби на допомогу. Така людина не бере участі у булінгу (цькування та знущання над іншими). Велику значимість у формуванні емоційно-ціннісного ставлення вважається така риса, як гідність .

Гідність – це моральне ставлення людини до самої себе, усвідомлення своєї рівності серед інших людей, усвідомлення своєї цінності та гідне ставлення до оточуючих людей. Гідність проявляється у відношенні до інших людей , повазі , вмінні гідно оцінити себе та інших, захищати та відстоювати власну думку.

Справедливість – це сутність людини, яка полягає у розподілі та усвідомленні цінностей, невідємних прав та обов’язків людини. Справедливою вважається та людина, яка поважає інших людей, дотримується гідного ставлення до оточуючих, відноситься до них справедливо. Люди, які постійно прагнуть не допускати проявів зла до іншої людини, несправедливості, насильства над іншими [62, с. 65].

Толерантність – вміння толерантно ставитися до звичок, переконань, вірувань, інтересів інших людей, спонукати людей до толерантного (коректного вміння) вирішення проблем. Ми можемо бачити прояви толерантності у відношенні до дітей , проявляти повагу до дорослих людей , людей похилого віку, близьких нам людей, або зовсім незнайомих. Проявляти толерантність до людей з іншою національністю, людей іншої віри сповідання іншого світосприйняття. Людина вважається найвищою цінністю, яка може бути .

Процес формування емоційно-ціннісного ставлення до природи має такі структурні особливості :

- Потреби людини обумовлюються потребами природнього довкілля.
- Емоційне усвідомлення людиною цінностей природи
- Взаємодія з природою , на основі поваги до цінностей природи
- Особистісний досвід емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Відповідальність – вважається одним з основних показників емоційно-ціннісного ставлення. Відповідальність людини формується за допомогою свободи, принциповості, волевиявленні, вмінню поважати себе та оточуючих людей. Кожна людина, яка вважає себе відповідальною має повністю усвідомлювати значущість цього слова.

Людина, яка вважає себе відповідальною , вона старанна, гарно виконує свої обов’язки в дошкільному закладі, вдома. Її не потрібно примушувати, силувати, кричати. Вона сама спонукає себе до нових дій та звершень.

Опираючись на думку вченого та дослідника В. Давидова про визначення ціннісного ставлення, можна стверджувати про можливість людини, її життєві задачі, прагнення все це невід’ємно реагує на її поведінку [20].

Ставлення до себе є цілком правомірним у розумінні емоційної складової, а саме «Я- концепція», як вважає С. Тищенко у своїх дослідженнях, що ціннісне ставлення може виступати в своєму образі «Я», і «Я-образ», тим самим «передбачає невід’ємне ставлення до себе, до інших людей, має вплив на процес самоусвідомлення себе» [61]. Таким чином, можна стверджувати про важливість і необхідність формування емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників на різних етапах онтогенезу.

1.2. Особливості формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, на різних етапах онтогенезу

Формування емоційно-ціннісного ставлення до себе самого та оточуючих людей, це перш за все індивідуальний розвиток самої людини, утворення особистості цієї людини, її психічне ставлення на різних етапах онтогенезу, спонукає нас звернутися до педагогічної практики, як і до психологічної практики з даної проблеми.

Протягом усього свого життя індивід проходить ряд етапів, кожний з яких має дуже багато психологічних особливостей. Роблячи аналіз з даного питання ми можемо звернутися до дослідження яке проводив П.Чамати. Його роботи присвячені генезису самосвідомості, це процес в якому відбувається взаємодія з іншими людьми, дитина на цьому фоні вже починає розрізняти вчинки інших, психічний стан іншої людини, тим самим співставляючи та усвідомлюючи себе самого [66] .

Спостерігаючи за іншою особистістю, ми пізнаємо її поведінку, рід діяльності, характер, зовнішні ознаки, розкриваємо її внутрішній світ , почуття, тим самим розкриваючи її чуже «Я». Намагаючись нібито заглянути до самого себе, знаходячи в собі спільні, або ж відмінні риси, проявляючи певне ставлення до самого себе.

Одним з інших форм самосвідомості дитини, є усвідомлення дитини поруч з іншими, з оточуючим світом, це невід’ємна складова для розвитку цієї

дитини. На ранніх шляхах розвитку самосвідомість дитини виявляє потребу у спілкуванні з оточуючими де, дитина постійно прагне стати об'єктом пізнання для іншої дитини, намагаючись більше дізнатися про себе, завдяки реакціям на свої дії, розкрити відношення іншої дитини до себе самого.

Емоційно-ціннісне ставлення виникає у дитини дуже рано , тим самим відображаючи ставлення дорослої людини до дитини [42].

В дослідженнях Н.Авдєєвої починаючи з першого півріччя життя дитини, немовлят розподіляють на три групи по відношенню до дорослого :

- Ставлення дорослого до себе самого та навколишнього світу
- Ставлення дорослого , як до окремої дії, природніх явищ та їхнього впливу на людину
- Ставлення до програми взаємодій під час експерименту.

В першому півріччі у малят формується початкова форма ставлення до самих себе, до природи, яка має самовідчуття, як до унікального суб'єкта. Починаючи з другого півріччя у малюків складається враження, як суб'єкта виявлення у світ [14].

Дитина, її життя, здоров'я повністю починає залежати від дорослого . Дорослий постійно задовольняє її фізичні та психічні потреби.

В дослідженнях Л. Виготського «*вік немовляти*» безпосередньо залежить від дорослої людини, тим самим формуючи характер дитини та її ставлення до навколишнього світу, та до себе самої. Таким чином можна зробити висновок , що ставлення дитини себе самої та оточуючих людей, виявляється з самого початку її життя.

Велику увагу у ставленні дитини до дорослого приділяється саме на першому році життя про це писали такі дослідники, як (Ш.Бюлер, Ф.Фрадкін, А.Валон та інші). Саме в цьому періоді немовля повністю залежить від дорослого, в них з 'являється безперервний зв'язок один з одним. Дорослий має постійно знаходитися з дитиною, в разі необхідності прийти на допомогу. Малюк завжди відчуває коли дорослого немає поруч. З часом такий зв'язок стає все сильнішим і сильнішим набуваючи більш активних форм. Дуже важливим

кроком у ставленні дитини до себе самої відіграє розуміння слів дорослого, виконання за вказівкою дорослого перших різноманітних завдань, ходьба, сидіння, дії з різними предметами.

Саме в ранньому віці дитина сприймає себе окремо від інших, спираючись на виключне ставлення дорослих до себе. В своєму маленькому віці дитина вже може відчувати себе люблячою, бажаною, або навпаки відчуває не любов до себе, відчуження дорослого. В дитині проявляється когнітивне відчуття « *Хто - я*», « *Який - я*», а саме материнське схвалення, або навпаки осуд. Саме від ставлення матері до дитини залежить її ставлення до інших людей, чи зможе малюк повноцінно сприймати навколишній світ, світ природи.

Саме материнське ставлення – схвалення, вперше стає віддзеркалення для свідомості дитини, схвалення, прив'язаність, любов стає для дитини основною ланкою в житті дитини. Допомога, наставлення батьків стає основним для всебічного розвитку дитини і пізніше може відбитися в поведінці в природі. При цьому може відбутися викривлення в розвитку дитини, може відбутися не тільки при розлуці з матір'ю, а й від неправильних батьківських порад .

Досліджуючи цю проблему дослідники (Л. Божович, Д. Ельконін та ін.) стверджують, що саме під впливом дорослого в перші роки життя починають формуватися активні позиції дитини в оточуючому світі. В цьому віці дитина проявляє свою допитливість до навколишнього світу, яскравій емоційності, у ставленні до людей та до себе самого. У ранньому віці у дитині змінюється ставлення до себе самої, як до суб'єкта, але дитина таке ставлення ще повністю не усвідомлює [14].

Після трьох років у дитині відбувається потреба відокремлення від інших людей. Дитина починає усвідомлювати свої здібності та можливості, роблячи висновки своїм вчинкам, можливостям та якостям. З часом предмет оцінки може змінитися. В молодшому дошкільному віці відбувається перехід від предметної оцінки іншої людини, до оцінки якостей цієї людини.

Після кризи трьох років, відбувається успішність у досягненні результатів з предметно-практичної діяльності, а з п'яти з половиною років починає

проявлятися досвід у продуктивній діяльності. Дитина в цьому віці вперше починає взаємодіяти з ровесниками, починає дивитися на себе іншими очима .

Починаючи з п'яти з половиною років до шести , дошкільник більше не показує свої успіхи – неуспіхи в продуктивних видах діяльності. В сім років у дитини формується уявлення, як вихователь, оточуючі люди , однолітки ставляться до цієї дитини, та , як ставиться дитина до себе самої.

В дослідженнях В. Щура, дошкільники п'яти, семи років, показані, як діти, що оцінюють себе позитивно, виявляючи тенденції, до прогнозування своїх же тенденцій.

Отже, можна з певністю стверджувати, що дитина старшого віку набуває емоційно-ціннісного ставлення до себе самої, через батьківське піклування, яке починає проявлятися в ранньому віці, неуспішністю, що зумовлена в молодшому віці, що являє собою емоційне – ставлення до природи на різних етапах онтогенезу.

В своїх дослідженнях, такі дослідники, як Т.Титаренко, О.Кононко, виявили, що починаючи з перших років свого життя, у дитини проявляються певні відмінності пов'язані зі своєю статтю. Якщо, взяти до уваги хлопчиків, то вони більш активні, сильніші, більш витриваліші, прагнуть до ризиків, проявляють більшу допитливість ніж дівчата. Хлопчики, менше реагують на зовнішні подразники, можуть швидко змінити емоційну напругу , швидше переключаються на продуктивну діяльність.

Дівчата, навпаки більш нерішучі у контакті з незнайомим світом, мають високу дисциплінарну активність, у грі реагують на все. Починаючи з молодшого віку, можна з впевненістю сказати, що дівчатка більш емоційно зрілі ніж хлопці. В подальшому розвитку «Я - дівчинка», «Я - хлопчик» відбувається освоєнням відповідних ролей , накопичення соціального досвіду , як правильно поводити себе в природі [37] . Саме в цьому віці , важливу роль в житті дитини відіграє гра.

В.Сухомлинський в своїх дослідженнях, вбачав у грі великий потік уявлень про навколишній світ. Саме за допомогою гри для дитини відкривається

творчі можливості для дитини, предметний світ навколо. Як вважав В. Сухомлинський, гра починається там, де починається краса, вона являє собою складову емоційно-естетичного розвитку дошкільника.

Гра повинна бути присутньою у всіх видах діяльності, де задіяна дитина, в навчальній, трудовій діяльності. Але й повністю замінити навчання грою, теж не можна, грама має біти невідомою чвсткою вашого навчання. Граючись, дошкільники краще засвоюють новий матеріал, духовно зростають, набувають нового життєвого досвіду, який потім застосовують по життю.

В. Сухомлинський, вдало створював ігрові ситуації, які постійно застосовував у роботі з дітками, вміло створював стиль керівництво грою створював для дітей такі умови, за допомогою яких вони могли фантазувати та творити. В системі роботи «Школи радості» дітей залучати до активної гри, за допомогою якої вони вони складали казку про рослинку і павутинку, могли спокійно, кричати, бігати, гратися.

Заняття, які проводилися в «Куточку мрії» допомагали дітям розкрити свою фантазію, бути натхненними, розкрити свою фантазію, розвиватись духовно та естетично.

Діти шостого року життя, жили майже місяць в «Саду здоров'я».

Вони могли постійно знаходитися на свіжому повітрі, спати в зроблених самостійно куренях, робити на свіжому повітрі зарядку, купатися в річці, посильно працювати, харчуватися в їдальні. Ігрова атмосфера, яка була постійна присутню, спонукала дітей взаємодіяти, фізичному здоров'ю і духовній красі.

В. Сухомлинський постійно розповідав дітям про пригоди Робінзона Круза, який жив на незвіданому острові. Діти фантазуючи хотіли теж жити на такому острові, бути мандрівниками, які постійно знаходять нові світи, розвести на острові тварин, посадити пшеницю, вечорами сидівши на острові біля вогнища розказувати один одному, якісь незвідані історії про казкових героїв. В грі ми можемо побачити не тільки радість дітей, а й смуток, діти постійно переживають за своїх героїв.

У Павлишівській школі, для дітей була створена майстерню – рукоділля, в якій можна було створювати іграшки. Іграшки, які були там виготовлені передавалися до дитячих садків. Діти із задоволенням гралися з такими іграшками.

За допомогою такої ігрової ситуації, можна навчити дитину навичкам трудитися, приходити на допомогу іншим, приносити користь для інших людей [57].

В Павлишівській школі використовувалися народні іграшки, за допомогою яких дітей залучали до драматизації народних ігор та казок (коза з козенятами, котик і півник, пташки, вівці, віз з кінями, дитячі меблі, герої народних казок). За допомогою цих атрибутів, діти захоплювалися, українськими казками, народними творами, українськими народними виробами, виховуючи любов дітей до всього українського. За допомогою гри, дитина може розрізняти добро та зло, давати оцінки таких людським якостям, як доброта, чесність, порядність, людська гідність.

За допомогою виховних ситуацій В. Сухомлинський створював взаємовідносини в колективі, прагнув спонукати дітей бути вихованими та дисциплінованими [57,с. 68]

Дитині найважливіше спробувати дати собі оцінку. Діти середнього дошкільного віку, не можуть себе судити поза конкретним вчинком, або конкретною ситуацією. У старшому віці, у дитини з'являється таке твердження «Я - веселий », «Я – слухняний». Як правило діти в цьому віці не можуть дати собі об'єктивну оцінку. Отже можна з впевненістю сказати, що ставлення до себе самого виникає в ретроспективній послідовності .

- Ставлення до себе самого, вважається емоційним спілкуванням яке співстворюється з природою.
- Ставлення до себе самого, є суб'єктом у спілкуванні.
- Ставлення до себе самого, є суб'єктом природничої діяльності.
- Результат перетворень і активної позиції дитини в соціумі.

Отже, зі всього сказаного можна зробити висновок, того що процес формування особистості дитини в онтогенезі, являє собою послідовність дій, суб'єктів, змін різних діяльностей.

Д. Ельконін в своїх твердженнях вважав , провідна роль в психічному розвитку дитини є суб'єктивність в різних видах діяльності.

Л Виговський стверджував, про необхідність дитини в розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи на різних етапах онтогенезу, де дитина виступає головним об'єктом діяльності.

Дитина звертає головну увагу на смислові завдання, на свій емоційний досвід, який допомагає усвідомити особистий сенс власних мотивів та цінностей. Але головні в самооцінці дитини, все ж таки являються її батьки. Головною умовою вважається для дитини те, що сім'я ставиться до дитини, як до особистості, формує в дитині почуття власної значущості.

Від так згідно досліджень, є за великою необхідністю розкрити роль сім'ї, як чинник емоційно-ціннісного ставлення до природи , ставлення до себе самого, та до оточуючих людей.

Структура ціннісного ставлення особистості до природи визначається такими психологічними уявленнями :

- Емоційне переживання людини, зумовлене яскравим та неповторним світом природи
- Інтереси особистості у суб'єктах живої та неживої природи
- Система цінностей, яка зумовлена на захист та збереження живої та неживої природи
- Екологічне спрямування творчої активності.

Формування цінностей ставлення особистості до природи, зумовлене тим, що людина може емоційно переживати, усвідомлювати значимість природи для її власного життя, прагнення до збереження та оберігання природи, гуманного ставлення до її природних об'єктів, творчої взаємодії з ними.

Визначають, такі особливості емоційно-ціннісного ставлення до природи:

- Сприймання людиною самої природи.
- Характер сприйняття емоційної краси природи.
- Ставлення до природи її збереження та охорона.
- Власне ставлення людини до інших , та до природних об'єктів.

1.3. Сім'я, як передумова формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей

Сім'я для дитини є унікальним виховним середовищем, яке може взаємодіяти з іншими людьми. Для дитини сім'я це зразок бути людяним, толерантним, вчитися любити та поважати інших людей, брати на себе відповідальність за свої дії, бути бережливим до природи любити та оберігати її. Дитина, яка не має сім'ї, не відчуває себе потрібною, вона не сприймає інших людей, росте відчуженою, та морально спустошеною, прагне завжди знаходитися на самоті.

Батьки постійно нас виховують та наставляють , прагнути зробити з нас справжніх людей чесних та порядних. Навіть коли ми не бачимо наші батьки нас постійно навчають, своїми жестами, життєвим прикладом , підказками з власного досвіду. Дитина будучи ще маленькою, прагне наслідувати їх характер, вона прагне бути схожою на них, моделювати їхню поведінку, емоційного ставлення до тих чи інших предметів. З віком, коли дитина стає дорослішою то вона починає звертає увагу на авторитетність батьків, формуючи вже свої моделі поведінки, в природі та в соціумі.

Таке наслідування, має важливе значення для подальшого життя дитини. Стосунки з батьками мають для дитини велику емоційну значемість , що у подальшому житті може вплинути на самоставлення дитини. Емоційне – ціннісне ставлення дитини починає формуватися з перших місяців життя дитини, при умові безпосереднього емоційного спілкування з батьками. Щойно маленька дитина тільки народилася, вона не може відокремити себе від навколишнього середовища , для існує тільки вона сама, та інші люди. Дитина

починає звертати увагу на інших людей, з'являється «вони» а потім присутність у світі самої дитини, звідси і починає формуватися поведінка у природі.

Така поведінка призводить до всебічного зв'язку з оточуючими людьми.

На думку А. Сорокіної, байдужість матері, може привести до того, що дитина робить великі зусилля для привернення її уваги. При цьому дитина досить довго не сприймає від неї докору, гніву, тим самим прагнучи привернути її увагу до себе.

Починаючи з першого півріччя свого життя дитина постійно потребує увага та турботи з боку дорослого. Мати, яка постійно знаходиться біля дитини, піклується про неї, постійно приходиться на допомогу, показує свою любов, допомагає дитині сформувати довірливе ставлення неї, дитина бачить невидиму любов, яка її постійно огортає. Довіра для дитини є основною. За допомогою довіри, дитина вчиться довіряти іншим людям, вона не боїться звернутися до них за допомогою.

Якщо ж мама повністю не реагує на дитину, не звертає на неї увагу, постійно відштовхує її, то в дитини може сформуватися відчуття повної недовіри і з часом таке ставлення повністю блокує подальший розвиток особистості дитини. У півтора річному віці дитина починає усвідомлювати своє «Я», тим самим починає відокремлюватися від батьківського «Я», тим самим «Я» - тілесне, формується, як «Я - статеве». Дитина починає сприймати свою статеву роль, Як модель поведінки в соціумі в природі і відповідає їй упродовж усього свого життя.

Починаючи з раннього віку, дитина отримує певну незалежність та самостійність від батьків, усвідомлюючи себе, як діючу особистість, здатну до різноманітних дій. Важливим для дитини, являється зробити свій власний самостійний вибір. Намагаючись пізнати світ, дитина може робити помилки і батьки тим самим можуть обмежити її в тих чи інших діях, не біжи, не стрибай, туди не можна, не підходь, не торкайся, але дитина має дослідити та впізнати цей світ сама. У зв'язку з тим, що батьки можуть постійно забороняти те чи інше, у дитини може спрямувати цю активність на саму себе.

В своїх дослідженнях Е. Еріксон показав, що може впливати на саму себе, та сприяє розвитку «Вимогливої совісті». А отже можна з об'єктивністю стверджувати, що надмірні заборони, погано впливають на дитину, тим самим призводять до негативних наслідків.

З часом в дитині може зародитися невпевненість у своїх силах, сумніви у власних можливостях, сором'язливість, тим самим спонукаючи дитину робити виклик дітям, що її оточують. Такий негативізм – це перш за все вимога дорослого до того, щоб дитина постійно вважала себе винною, а тих хто так висловлювався завжди правими. З часом, коли цю дитина підросте, то вона більше не буде рахуватися з думкою іншої людини (Р.Беренс) [8].

Саме в ранньому віці у дитини, починають формуватися такі негативні наслідки, як брехливість, сором'язливість, зневага до оточуючих людей. Тому змалечку на батьків покладено відповідальність надавати підтримку дитині, огортати її любов'ю та допомогою у всіх її починаннях. Саме це в подальшому житті дитини допоможе їй у формуванні ціннісного ставлення до себе самої, та оточуючого світу навколо. Дитина спостерігаючи в собі позитивні якості, намагається пов'язати їх з власними цінностями для дорослих.

На думку В. Сухомлинського рушійна сила у вихованні дитини – прагнення показати себе хорошим, добрим, бути людяним, вміння ставитися відповідально до інших людей.

Розвиток ціннісного ставлення дитини до себе самої та до природи, сприяє розширенню її внутрішнього світу, поведінці дитини, це умова яку переживає малюк в своїх внутрішніх суперечностей, переживає власну поведінку, як несумісну цінність свого внутрішнього світу.

В своїх працях дослідник П. Чамати акцентує свою увагу до ставлення дитини до себе самої, та до інших людей, до природи та до соціуму. На цьому фоні можна сформувавши більш адекватну самооцінку, більш-менше ставлення до самого себе. Саме на цьому акцентується та виділяється роль батьків у становленні емоційно-ціннісного ставлення до дитини, та до природи, взаємодія дошкільників, гуманне ставлення до природи. Саме з цим активізується роль

батьків у житті дитини, створюються сприятливі умови для розвитку самооцінки дитини, гуманне ставлення до рідних та однолітків та їх поведіння в природі.

Саме в цьому віці для дитини існує небезпека в неправильному вихованні, як хворобливе марнотратство, честолюбство, егоцентричні тенденції, які зумовлюють антигромадську позицію, її взаємодію з оточуючими. Батьки мають постійно звертати увагу на дитину, її гуманні переживання, особистісне ставлення до природи, самопочуття, емоційного стану, ставлення до близьких та однолітків .

Важливим та суттєвим для нас вважаються дослідження О.Запорожець [26], який в своїх дослідженнях спостерігає за поведінкою дітей, якщо дошкільнику поставити запитання про самопочуття іншої дитини, то найчастіше діти дають відповіді навмання, не задумуючись. Якщо дитині дати якесь доручення, то можна поставити запитання, яке з доручень було легше, а яке важче, хто справився з роботою швидше, а хто повільніше. З цього всього вище сказаного можна зробити висновок, про настрій дитини, емоційний стан партнера.

Отже, можна з впевненістю стверджувати, що формування емоційно-ціннісного ставлення до природи та до себе самої, неодмінно потребує керівництва з боку дорослого. Для дитини невід'ємним вважається ціннісне ставлення до природи та до себе самої та ставлення до неї оточуючих людей. В своїх очах дитина бачить, як її оцінюють батьки, їхнє ставлення, як оцінюють інші люди, поступово дошкільник починає ставити оцінку самому собі. Дитина починає відчувати свою значимість для інших людей, однолітків. Дошкільник починає радіти позитивній оцінці з боку дорослого, похвала за позитивні вчинки. Така емоційна активність дошкільника формує потребу у самоповазі. Ця потреба допомагає дитині сформувати свій емоційний фон, організувати свої справи, почуття до інших, намагання батьків поважати вибір дитини. І навпаки негативний фон змушує дитину стати замкнутою, зневажати себе, через це може початися і зневага до неї дорослого, дорослий не звертає увагу на почуття дитини [57].

Велике значення для дитини в емоційно-ціннісному ставленні до природи і до себе самої є авторитет дорослого, віра дитини в те, що дорослий переважає над нею. У дитини з дорослим має бути нерозривний і безкінечний емоційний контакт з дорослим. Дитина постійно має відчувати, що вона бажана, любляча. Якщо дорослий легковажно ставиться до дитини, то з часом дитина просто перестане довіряти дорослому. Дитина може розуміти й сприймати, те що дорослий може бути завжди правий, але в разі відсутності авторитету з боку дорослого, не сприймається дитиною, як щось мудре істине. З часом при відсутності емоційного контакту у дитини з дорослим, у малюка зникає бажання заслужити похвалу дорослого [60, с. 14].

Найчастіше авторитетом для дитини виступають її батьки. Дитина може отримувати інформацію від авторитетної близької людини, спонукати її до дії і не викликати внутрішнього спротиву. Дитина намагається зробити, щось корисне, гарне, радісне, принести якусь приємність для дорослого. Зробивши щось власними руками, ціниться не тільки, як якісь цінна річ, а й витвір власного духу [60].

У дошкільному віці дитина починає зазнавати внутрішніх змін, у малюка виникає відчуття і очікування від інших здатність оцінити себе, свої знання та вчинки. В цих очікувань, у дитини складається своє ставлення від оточуючих позитивне чи негативне. Позитивне ставлення у дітей сприяє впевненості і оптимістичних очікувань, негативне ставлення навпаки призводить до того, що у дитини формуються песимістичні очікування.

В позитивному відношенні дитина стає більш товариською, доброзичливою, гарно та позитивно ставиться до інших, а похвала дорослого для дитини сприяє впевненості в собі та в задоволенні своїх потреб. Песимістичні очікування, навпаки починають гальмувати у дитини комунікативні навички і призводять до розладу її діяльності.

Неадекватні та тривожні очікування, які виникають у стосунках з близькими людьми, виникають при зміні стилю спілкування з дитиною.

В дослідженнях дитячих психологів (С.Тищенко, Л.Прокалієнко, Т.Титаренко, В.Татенко та ін) покладено метод *«Емоційної дезорієнтації»*. Експеримент полягав в тому, що батьки на протязі двох днів не мали права давати дітям оцінку їхнім вчинкам та намірам. Після експерименту результатом цих досліджень став емоційний контакт з близькими, через емоційну дезорієнтацію виникли образи, злість, переживання тощо. Все це призводить до розладу і відхиленню в дитячій поведінці. Також було звернуто увагу на переживання дітей, яке могло виникнути при впливі на них дорослої людини. Таку ж реакцію на дослідження показали і інші діти, в яких був повністю відсутній емоційний контакт з батьками. Діти, які живуть в таких сім'ях, перебувають в небезпеці, це все може сприяти однобічному, або запізнілому розвитку [63, с. 12].

Однією з умов розвитку емоційно-ціннісного ставлення до дитини і до себе самої і до інших людей, виступають оцінні впливи батьків, дитина починає порівнювати себе з іншими людьми , формуючи тим самим ціннісне і ставлення до природи .

Батьки можуть і повинні допомогти дитині навчитися , як правильно поводити себе в природі, стверджуватися серед однолітків. Але батьки тим самим можуть і зруйнувати віру дошкільника у власні сили, давши оцінку дитині добре вона вчинила чи погано. Батьки повинні показати дитині про наслідки їхніх дій, які наслідки вони будуть мати для інших людей. Дошкільник починає вчитися звертати на наслідки своїх вчинків щодо природи, дітей, дорослих. Особливе значення для дитини, важлива оцінка тих дорослих, які ставляться до них з повагою, любов'ю, довірою, є для дошкільника авторитетом, такий дорослий займає важливе місце в житті дитини.

Чим турботливіше є ставлення батьків до цієї дитини, тим більш позитивно дошкільник ставиться до інших людей, тим самим формує ціннісне ставлення дошкільника до себе самої та до оточуючого середовища.

Отже, логіка дослідження зумовлює реальний стан сформованості, емоційно-ціннісного ставлення дошкільника до природи до оточуючих людей та до себе самої, все це показує рівень вихованості дитини, ціннісна орієнтація

на батьків, вихователів, вплив на ціннісне ставлення дитини на етапі дослідницько- експериментальної роботи.

Висновки до розділу 1

Аналіз літературних джерел дозволив охарактеризувати особливості формування ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, як наукову проблему, уточнити та закріпити зміст понять : *«Ціннісне ставлення до себе»*, *«Ціннісне ставлення до інших люде»*, це стало фундаментом у понятійному апараті магістерської роботи. При цьому були внесені уточнення щодо трактувань понять *«Цінність»* та *«Ставлення»*.

Щодо формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку є дуже складним і багатогранним об'єктом досліджень (О. Кононко, В. Сухомлнський, С. Світлічна, І. Бех та ін.) розглядається, як утворення особистості, індивідуальний розвиток самої дитини, компонент самосвідомості , що тим самим засвідчує зрілість дитини , має відповідні форми та показники вияву.

Зробивши аналіз наукових праць, ми побачили усю складність даної проблеми, уявлення, які нам розкривають фахівці про зміст поняття *«Ціннісне Самоставлення»*, досліджуючи цей феномен вітчизняними та зарубіжними вченими: емоційно-вольова властивість, функціонально психологічна готовність, досвід прогнозування подій, внутрішній зворот ній зв'язок, що спонукає людину до взаємодії з зовнішнім світом .

Можна однозначно стверджувати, що ставлення до себе самого виникає в даній послідовності: співпраця з природою, природнича діяльність, спілкування, позиція дитини в соціумі.

Розкрили та уточнили формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку на різних етапах онтогенезу. Узагальнюючи ми можемо стверджувати, що в процесі формування в онтогенезі, ми змінюємо

суб'єкти різних діяльностей. На нашу думку, ціннісне ставлення до природи визначається єдністю таких психологічних утворень: емоційне переживання, яке викликане світом природи, інтерес до суб'єктів живої не живої природи, цінності, які зумовлені на збереження природи, екологічне спрямування. Формуючи емоційно-ціннісне ставлення до природи, можливе лише за умов емоційного переживання у світі природи, усвідомлення значення природи для життя людини, спонукати людей до збереження природи, усвідомлення цінності природи, гуманне ставлення до неї.

Визначаємо такі особливості емоційно-ціннісне ставлення до природи :

- Сприйняття людиною самої природи
- Характер сприйняття емоційної краси природи
- Ставлення до природи її збереження та охорона
- Власне ставлення людини до інших , та до природних об'єктів.

Обґрунтовано, роль сім'ї для дитини, емоційно-ціннісне ставлення до себе самої до оточуючих людей та до природи. Сім'я , розкриває внутрішній світ дитини, допомагає взаємодіяти і іншими дітьми та дорослими. Від своєї сім'ї дитина може навчитися, людяності, толерантності, поваги до старших, турботі про інших людей, допомога у скрутний час, бережливе ставлення до природи.

Важливе значення відіграє у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи авторитет близької людини, а саме батьків. Тим самим допомагає дошкільнику вірити в свою перевагу над цією людиною, наділену знаннями, або силою. Але для цього всього потрібен сильний емоційний контакт з дорослим, в якому дитина буде себе почувати себе об'єктом любові, турботи, опіки.

Найчастіше таким авторитетом можуть виступати батьки дитини. Вони можуть впливати на близькі й механізм навіювання. Інформацію, яку дитина може отримати від своїх батьків, спонукає її до дії і не викликає внутрішнього спротиву. З часом взаємодія дитини з навколишнім світом зумовлює характер і уявлення дитини про себе саму, виникає сенс власного «Я».

Отже сім'я, становить для дитини первинне природне оточення, має вирішальне значення для формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе самої та до природничого середовища.

РОЗДІЛ II

ДОЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностика сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку за результатами експерименту

Для виявлення стану сформованості ціннісного ставлення дошкільників до природи і до себе самого у 2023 році, на базі старшої групи Дошкільного навчального закладу, був проведений експеримент, який охопив 16 дітей старшого дошкільного віку (5-6 років), 16 батьків цих дітей, та 2 вихователя.

З метою логіки – це дослідження передбачало собою:

- Діагностика обстеження дітей з метою визначення їхнього рівня сформованості, а також емоційно-ціннісного ставлення до природи, та до себе самих.
- Проведення дослідницької роботи з батьками та вихователями, для визначення мети впливу сім'ї та Дошкільного закладу на формування емоційно-ціннісного ставлення до природи та до самих себе.

Можна з впевненістю сказати, що експериментально-дослідницька робота проводилася на базі Дошкільного закладу, з використанням різних інноваційних та діагностувальних методик, оскільки в таких умовах можна найбільш оптимально виявити особистісні якості дошкільника, по відношенню до своїх однолітків та до природи. Розвивати вміння гратися один з одним та спілкуватися з дорослими, бережливо ставитися до природи та навколишнього світу.

Діагностика обстеження дошкільників (9 дітей – експериментальна група, ЕГ-7 дітей контрольна група) (КГ) – передбачене ставлення у дітей до природи. Дітям запропонували намалювати малюнки, після малювання був зроблений аналіз цих малюнків, в яких можна було побачити ставлення

дошкільників до інших людей. Саме за допомогою «Керованої проєкції» можна було спостерігати за діяльністю дошкільників. Дітям показали картки різної складності, і саме за цими картками можна було визначити самооцінку і ціннісну орієнтацію щодо самих себе, та оточуючих людей. Отже, для діагностики сформованості ціннісного ставлення, ми взяли за використання методу «Керованої проєкції», яку розроблено О. Соколовою [54].

Ця діагностика базувалася на тому, щоб показати, як же проявляється самосвідомість дитини в розбіжностях між «Я – реальний» і «Анти – Я», тобто, як людина може себе сприймати порівняно з іншими людьми. Для цієї методики було взято два портрети – героїв (портрет А, та анти портрет Б), діти яких опитували мали відповісти на низку різних запитань, що стосувалися різних сфер життя. В ході дослідження було доведено, що ставлення опитуваних до героїв А та Б, це проєкція ставлення до себе самих та оточуючих людей.

Хоча ця методика і була створена для діагностики дорослих людей, ми повністю можемо застосовувати для діагностики старших дошкільників, адаптувати під дітей.

В своїх дослідженнях, В. Давидов [20] стверджував, що у дітей шостого року життя може проявлятися – рефлексія, а відома дослідниця А. Захарова вважає, що протягом періоду молодшого та старшого віку у дітей формується уявлення про себе самих, свою особистість, свої можливості. Тим самим дозволяє нам припустити, що діти старшого віку можуть співвідносити образ свого «Я» з вигаданими персонажами, можуть визначати ступінь їх подібності.

А отже ми можемо повністю використовувати цю методику для дітей старшого дошкільного віку.

Перш за все для діагностики дітей старшого віку, використовували опитувальник Кетлла. Цей опитувальник був адаптований для дітей старшого дошкільного віку, або опитування міг провести вихователь, який знаходиться та працює на цій групі. Вихователь, який бачить діток кожного дня, стисло може охарактеризувати своїх вихованців, описуючі їхні найяскравіші риси характеру: доброта, чесність, сміливість, порядність т.ін.

Після цього вихователь, може скласти два портрети дитини, А - опис самої дитини, та Б - та опис її антипода. Вихователь пропонував кожній дитині відповісти на ряд поставлених запитань за кожним з портретів, як кожен з портретів відноситься до своїх однолітків, дорослих людей, навчальні успіхи дитини:

- Як ця дитина поводить себе в дитячому садочку ?
- Чи подобається цій дитині вчитися, здобувати нові знання?
- Які взаємини у цієї дитини з батьками?
- Що саме в цій дитині подобається батькам . Чи хвалять вони її , чи тільки сварять ?
- Які відносини у цієї дитини з вихователем. Що подобається вихователю в цій дитині , а що ні, на що треба звернути свою увагу, допомогти дитині?

Для проведення цього дослідження, за методикою дітям були поставлені такі запитання:

1. Подумайте та скажіть, на кого з ваших однолітків схожий портрет А чи портрет Б ?
2. На кого із запропонованих портретів схожий ти сам, на А чи на Б?

Майже більша половина дітей (7 із 9) відповіла на перше питання правильно. Щодо другого питання , то майже вся група дітей уявила себе з образом портрета А(75%), 3 % дітей в цьому експерименті порівняли себе з рисами характеру портрета А та портрета Б, але все ж таки з перевагою рис характеру портрета А. І тільки 1% дітей порівняли себе з портретом Б. За результатами досліджень, що ми отримали можна однозначно стверджувати, що ставлення дітей до портрета А, є проекцією ставлення до самих себе. Отримані результати ,це параметри ставлення до самих себе, повага-неповага, симпатія-антипатія.

В ході цього дослідження і за отриманими результатами, можна оцінити модульність відповідей дошкільника, видяляючи позитивні, або негативні забарвлення у висловлюваннях дітей.

Портрети А та Б оцінювалися в балах (1 бал – позитивна модульність , 0,5 балів – вказівка на гарне , або погане , 0 балів-негативна модульність) . 0 балів – відносини між А та Б. тобто гарна дитина, або погана. В ході експерименту було виділено три групи:

До першої групи увійшли дошкільники :

- Оцінили портрет А набагато вище ніж портрет Б
  - Портрету А відповідають (успіх, кмітливість, активність, наполегливість)
  - Портрет Б відповідає (негатив , сварки, злість , погана поведінка)
- Здебільшого представники першої групи – дівчата.

До другої групи відносяться дошкільники :

- Оцінюють портрет А нижче ніж портрет Б
- Портрету А приписують (погану поведінку , небажання вчитися, погані відносини з однолітками)
- Портрет Б оцінюється набагато вище (гарні та позитивні взаємини в колективі, гарна поведінка, привабливість в очах однолітків)

В таких дітей небагато друзів, але всі гарні.

До третьої групи увійшли дошкільники :

- Характеризуються рівновагою між портретом А та портретом Б
- 46% дітей оцінили позитивно обидва портрети
- 54% оцінили портрети А та Б , ні з гарною дитиною ні з поганою

Для виявлення старших дошкільників до природи, ми скористалися методикою сприйняття дитини в соціумі, ставлення дітей до природи. Для експерименту дітям запропонували намалювати природу. Зробивши аналіз малюнків, що малювали діти, ми змогли з'ясувати ставлення дітей до природи .

Отже ЕГ , були отримані такі дані :

- 5% діти з високим рівнем сприймання себе в природі
- 35 % діти з середнім рівнем
- 60% діти з низьким рівнем

А отже КГ , були отримані такі дані:

- 4% високий рівень
- 30% середній
- 66% низький

Наступна методика, яка була запропонована – робота з трьома картками. На цих картках містилися зображення декількох різних видів діяльності, різного ступеня складності. За допомогою цих карток можна було виявити різний ступень складності, характер ціннісного ставлення, позитивного, негативного, адекватного, суперечливого. Дітям було запропоновано вибрати ту картку, з завданням яким вони могли впоратися. Перше завдання було саме складне, друге легше, а третє найлегше.

Результати цього дослідження показали ЕГ:

- Адекватне ціннісне ставлення мають 15 % дітей
- Позитивне ставлення мають 30% дітей(допустили помилку при виконанні обравши першу картку)
- Негативне ставлення мають 55% дітей (не обрали жодну картку)

КГ- відповідно становить:

- Позитивне ціннісне ставлення 20% дітей
- Суперечливе ставлення 35% дітей (довго вагалися з вибором)
- Негативне ставлення 45% дітей

Логічним підсумком цього експерименту стало визначення самооцінки та ціннісних орієнтацій за комплексною методикою [33 , с. 206-208].

Дошкільникам було запропоновано вибрати три картки із схематичним зображенням трьох постатей дітей, та сім карток із надрукованими на них зображеннями ціннісних характеристик.

Картки для комплексного вивчення самооцінки дитини :

Сильний	Веселий	Добрий
Розумний	Сильний	Здоровий
Акуратний	Здоровий	Акуратний
Гарно вчиться	Акуратний	Сильний

Красивий	Розумний	Веселий
Веселий	Гарно вчиться	Красивий
Здоровий	Красивий	Розумний

Перед дитиною були викладені картки з різними зображеннями. Наприклад: картки на яких зображені три хлопчика та три дівчинки. Один хлопчик може бути - сильний, один хлопчик може бути - розумний, а інший хлопчик – здоровий. У всьому іншому вони один від одного нічим не відрізняються. Запитання: Кого з цих хлопчиків ти б вибрав? На кого цих трьох хлопчиків ти б хотів би бути схожим? Відповіді дітей записувалися, навпроти кожної якості ставилася оцінка 1 бал.

Якщо якусь якість жодна дитина не обирала, то вона просто залишалася неоціненою. Потім завдання починали ускладнюватися. Дитині запропонували уявити себе, що ти можеш бути одним з цих хлопчиків? Відповіді дітей записувалися з правої сторони від якостей (самооцінка дитини). Перша якість оцінювалася сумою в – 2 бали, друга якість оцінювалася - 1 бал, процедура могла повторюватися з усіма картками.

Відповіді дітей записувалися в ліву частину – емоційно-ціннісна орієнтація.

В праву частину заносилася самооцінка дитини, ділі рахувалися бали з лівої та з правої частин. За підрахунком результатів оцінюємо дитину за такими показниками :

- 5 балів- високий рівень емоційно-ціннісного ставлення
- 4 бали – середній рівень
- 3 бали і менше – низький рівень.

Шкала комплексного вивчення самооцінки та Емоційно-ціннісних орієнтацій

Ціннісна характеристика

1. Бережливе ставлення до природи	4. Розумний
2. Здоровий	5. Сильний
3. Веселий	6. Гарно навчається
	7. Гарно навчається

Емоційно-ціннісна орієнтація

26 - 16, сума

Самооцінка

26 -16 , сума

Для визначення емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до природи, ми використовували показники, які допомогли нам розкрити рівні емоційно-ціннісного ставлення дошкільника до інших людей [33].

- Дитина, яка проявляє свій інтерес до природи, та до інших людей , позитивно сприймає інших людей, намагається спілкуватися з іншими людьми з повагою без грубощів, дотримується правил поведінки в природі, оберігає її.

- Дитина, яка намагається працювати в колективі, без нагадувань приймає участь в роботі колективу, допомагає друзям, грає в різні ігри. Не бере участі в булінгу (знущання над іншими), завжди приходиться на допомогу.

- Дитина, яка зовсім не виділяється на фоні інших дітей, ні своїм зовнішнім виглядом, ні своєю поведінкою. Піклується про живу та неживу природу , проявляє любов та турботу по відношенню до інших.

- Дитина, яка намагається самокритично оцінювати себе та інших. Визнає та захищає права кожної дитини чи людини, тримає дане слово по відношенню до інших, дотримується припустимої поведінки в природі.

Результати дослідження, які були проведені записувалися в спеціальну відомість, де були вказані особисті дані кожної дитини, прізвище та ім 'я дата спостереження. Вихователь міг визначити поточний рівень емоційно- ціннісного ставлення дошкільника до природи, до інших людей, а також до себе самих. По

закінченню експеримента вихователь за показниками, що отримав міг вивести середній рівень, в якому розкривалися відношення дитини до природи, своїх друзів – однолітків, старших, менших дітей, рідних людей та незнайомих.

Ставилися такі питання:

- Чи ввічлива ти дитина? (дякую, добрий день, добрий ранок, дозвольте)
- Чи проявляєш ти повагу до старших людей?
- Чи сумлінно ти виконуєш доручення дорослого?
- Чи визнаєш ти права кожної людини чи дитини?
- Чи вмієш відстоювати свою власну думку ?
- Чи допомагаєш ти іншим дітям в скрутну годину ?
- Чи не маєш ти конфліктів з однолітками?
- Чи потребуєш ти допомоги з боку дорослого?
- Чи маєш ти навички самообслуговування ? (мити руки з милом, охайно їсти, користуватися своїм рушничком)
- Чи вмієш ти працювати в куточку природи? (під рихлити землю, полити квіти, витерти та протерти пил з листочків).

Якщо поведінка дитини відповідає всім показникам, то можна зі впевненістю стверджувати, що ставлення до природи та до інших людей в неї на високому рівні. Якщо поведінка дошкільника відповідає тільки половині з показників то це середній рівень емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей. Якщо показники дитини менше половини , то це низький рівень емоційно-ціннісного ставлення до природи та людей навколо.

Для **високого рівня** ціннісного ставлення до природи у людини мають бути ураховані всі мотиваційні аспекти поведінки, які мають альтруїстичну та суспільно- колективну спрямованість. В системі мотивів домінують мотиви для власного збагачення, досягання цілей, або мети за будь яку ціну. Така спрямованість визначається, як особистістно-егоїстична і визначається **низьким рівнем** емоційно-ціннісного ставлення до при роди та оточуючих людей.

Середній рівень сформованості несе в собі егоїстичну, суспільно-колективну, альтруїстичну спрямованість.

Результат оцінювання, за п'ятибальною шкалою, +1 - позитивний прояв, +2 - намагання залучити дитину до позитивних проявів, 0 - нейтральний прояв.

За результатами дослідження, емоційно-ціннісного ставлення до оточуючих людей та до природи, ми розподілили дітей на три групи:

1. Група дітей:

- Діти із завищеним емоційно-ціннісним ставленням (прагнуть бути кращими за інших, вимогливі до себе , долають швидко перешкоди , прагнуть бути лідерами) в ЕГ - таких дітей – 23%, КГ- 34%

2. Група дітей:

- Діти із позитивним емоційно – ціннісним ставленням (кмітливість , товарицькість , акуратність) в ЕГ- таких дітей 32% , а КГ-16%

3. Група дітей :

- Діти із несформованим емоційно-ціннісним ставленням (вразливість , тривожність , підвищена вразливість) в ЕГ - дітей-44%, КГ- 50%

Результати дослідження сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку

(ЕГ – 7 дітей)

- * Завищене емоційно-ціннісне ставлення – 23 %
- * Позитивне емоційно –ціннісне ставлення - 32%
- * Несформоване емоційно-ціннісне ставлення -44%

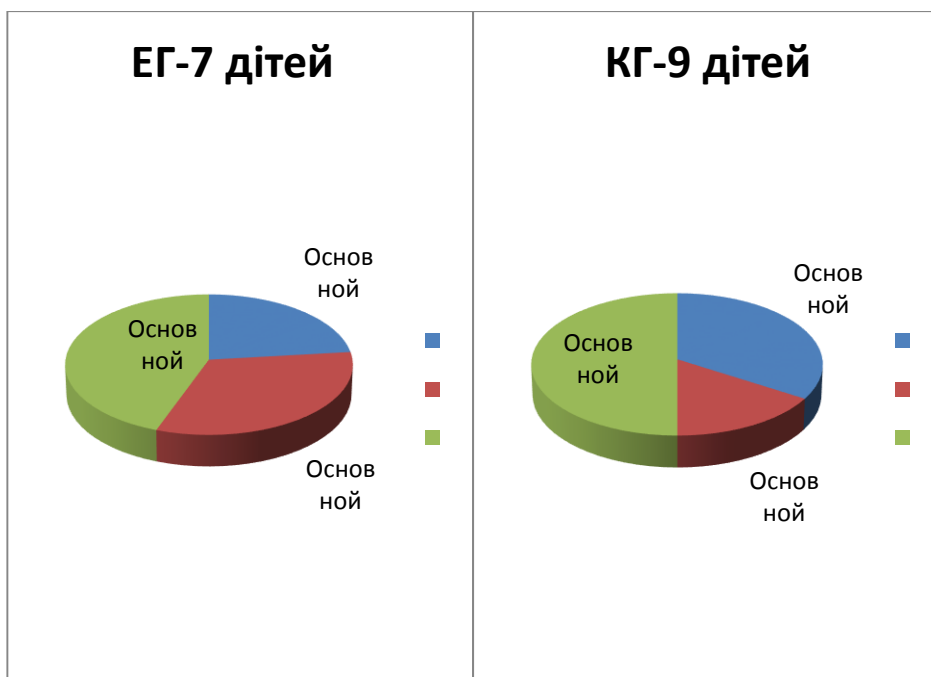
(КГ – 9 дітей)

- * Завищене емоційно- ціннісне ставлення -34%
- *Позитивне емоційно- ціннісне ставлення -16%
- * Несформоване емоційно- ціннісне ставлення -50%

Гістограма первинних результатів емоційно- ціннісного ставлення

Дошкільників до природи та оточуючих людей

(малюнок 2.1)

Результати які ми отримали в ході дослідження, щодо сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей, спонукало нас продовжити дослідження і залучити до експерименту батьків та вихователя з метою виявлення ціннісних орієнтацій та їхнього впливу на емоційно-ціннісне ставлення до дітей дошкільного віку.

2.2. Особливості ціннісних орієнтацій батьків та вихователів, та їхнього впливу на емоційно-ціннісне ставлення до дітей дошкільного віку

Продовжуючи ділі наш експеримент, логічних було провести опитування батьків дітей старшої групи та вихователів, які працювали в цій групі. З метою виявлення орієнтацій дорослих та їхнього впливу на емоційно-ціннісне ставлення до дітей дошкільного віку (анкета з питаннями у додатку А). Перше питання , яке було поставлено батькам та вихователям:

- Як саме ви розумієте зміст поняття «Ціннісне ставлення до самих себе , та людей навколо?»

Вихователі в ході нашого експерименту продемонстрували, велику оригінальність. Вони зазначили, що вважають людину, як таку, що має найвищу цінність. Людина має нести відповідальність за своїх близьких, бути вихованою, толерантною, справедливою, людяною, мудрою.

Актуальні форми та методи, які вихователі використовують у своїй роботі: тематичні заняття, індивідуальні заняття, літературні проекти, дидактичні та сюжетно рольові ігри, бесіди, міні-заняття, т.д. Однак ми встановили, щоб краще проходило і цікаво засвоювали діти новий матеріал, для роботи з дошкільниками вихователя потрібно використовувати в своїй роботі сучасні технології, та ефективні методи. Такі методи допоможуть формувати у дітей дошкільного віку емоційно-ціннісне ставлення до себе самих та оточуючих людей навколо.

На думку вихователів в третьому запитанні, що до виховування у дітей ціннісного ставлення до себе самих та оточуючого світу, слід обов'язково звернути увагу на вікові особливості дошкільників, чи має дитина тісний зв'язок з дорослими, вчинки, які робить дитини, предметно-практична діяльність.

Вихователі одноставно впевнені, що сім'я обов'язково має бути присутньою у вихованні дитини, вона несе відповідальність за цю дитину, тим якою вона виросте. Батьки теж мають постійно приділяти достатню увагу дитині, допомагати їй, підказувати, стимулювати до нових звершень. Вихователі постійно прикладають масу зусиль, для того, щоб батьки постійно підвищували свою педагогічну культуру, для того, щоб вони змогли стати для своїх дітей рівноправними партнерами. Дуже цікаве для нас виявилось п'яте запитання:

- «Що найбільше цінують ваші вихованці в собі , та своїх однолітках, або друзях ? »

До найбільш пріоритетних цінностей, про які сказали діти – любов, повага, толерантність, чесність, відвертість, любов до природи, справедливість. Все це для дошкільників виявилось дуже цінними якостями, до яких вони постійно прагнуть.

Загалом спираючись на ці запитання, які були поставлені, можна впевнено сказати, що діти дошкільного віку мають гарне уявлення про емоційно-ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей навколо. З метою покращення емоційно-ціннісного ставлення у дошкільників вихователі постійно проводять з ними : бесіди на морально-етичні теми, експерименти, розваги, ігри, вистави, тренінги, родинні зустрічі, спектаклі.

Зважаючи на те, що родинні стосунки мають великий вплив на формування у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей, було проведено опитування в якому брали участь 16 батьків старшої групи.

В ході дослідження, яке було проведено, ми виявили, що сучасні батьки мало розмовляють зі своїми дітьми на морально-етичні теми, майже не розказують дітям про правила поведінки в природі.

- 9 % батьків – обрали варіант часто розмовляють
- 48 %батьків - коли знаходиться така можливість
- 32 % батьків - розмовляють рідко
- 42% батьків займаються матеріальним благополуччям
- 14%батьків - соціальні контакти один з одним
- 18%батьків - переважає роль природи в їхньому житті
- 58 % батьків обрали сімейне життя.

Перш за все, такий розподіл балів, пов'язаний з тим , що в першу чергу батьки піклуються про матеріальне положення в родині, налагодженню соціальних зв'язків з іншими важливими людьми, які будуть корисними у майбутньому для їхніх дітей, забезпечити гідне життя своїм дітям. А від так вони приділяють дуже маленьку увагу морально-етичному напрямку для життя та майбутнього своїх дітей.

Відповідаючи на третє та четверте запитання :

- Чи необхідно виховувати у ваших емоційно-ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей ?
- Чи виховує Дошкільний навчальний заклад у вашої дитини емоційно-ціннісне ставлення до природи та людей навколо?

Всі батьки відповідаючи на ці запитання, ствердно відповіли «Так» (84%)

Все це доводить нам одне, що потрібно більше та більше підвищувати педагогічну культуру батьків, щодо формування емоційно-ціннісного ставлення дітей до природи та оточуючих людей.

Оцінювання, яке нами проводилося було оцінено за п'ятибальною шкалою власних якостей дитини, було аранжоване батьками таким чином:

- Людяність – 5 балів
- Повага людської гідності – 2 бали
- Справедливість – 3 бали
- Любов до природи – 1 бал
- Відповідальність – 4 бали

Отримавши такі дані, можна зробити висновок про те, що найнижчі показники – мають якості любов до природи та повага людської гідності. Все це ми можемо пояснити тим, що у батьків відсутні знання щодо цих понять, потрібно ще більшу увагу приділяти їхній педагогічній культурі, проводити бесіди та тренінги з формування емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Отже таким чином, у процесі анкетування яке було проведене для вихователів та батьків, стало доцільним у проведення подальшої взаємодії у роботі вихователів з батьками, для ефективного формування емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до природи та оточуючих людей.

Висновок до розділу 2

За результатами дослідження розкрито сформованість, як стан емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку. Проблема цінностей на даний момент вважається найактуальнішою проблемою сьогодення.

З метою виявлення реального стану сформованості емоційно-ціннісного ставлення у дітей дошкільного віку до природи та самим себе. У 2023 році на базі старшої групи, було проведено дослідження, яке охопило 16 дітей, 16 батьків та 2 вихователів.

За результатами дослідження, емоційно-ціннісного ставлення до оточуючих людей та до природи, ми розподілили дітей на три групи:

4. Група дітей:

- Діти із завищеним емоційно-ціннісним ставленням (прагнуть бути кращими за інших, вимогливі до себе , долають швидко перешкоди , прагнуть бути лідерами) в ЕГ - таких дітей – 23%, КГ- 34%

5. Група дітей:

- Діти із позитивним емоційно – ціннісним ставленням (кмітливість , товарицькість , акуратність) в ЕГ- таких дітей 32% , а КГ-16%

6. Група дітей :

- Діти із несформованим емоційно-ціннісним ставленням (вразливість , тривожність , підвищена вразливість) в ЕГ - дітей-44%, КГ- 50%.

Дані, які були одержані в ході дослідження, щодо сформованості емоційно-ціннісного ставлення дітей старшого дошкільного віку до природи та оточуючих людей, спонукав нас продовжити дослідницьку роботу й надалі, залучивши до неї цих дітей з їхніми батьками та вихователями. З метою виявлення їхнього впливу на емоційно-ціннісне ставлення дітей старшого дошкільного віку.

У процесі анкетування, з батьками та вихователями яке було проведено, дало нам змогу зрозуміти, що є необхідність подальшої роботи в дослідження цієї проблеми. Спрямований на пошук шляхів та рішень ефективного

формування емоційно-ціннісного ставлення дітей дошкільного віку до природи та оточуючих людей.

В ході дослідження, яке було проведено, ми виявили, що сучасні батьки мало розмовляють зі своїми дітьми на морально-етичні теми, майже не розказують дітям про правила поведінки в природі.

РОЗДІЛ III

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Психолого-педагогічна культура батьків, у вихованні емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку

Зробивши висновки з попередніх розділів, ми встановили, що емоційно-ціннісне ставлення не завжди несе в собі, якийсь моральний вчинок, моральну поведінку. Відсутність рівня сформованості дошкільника, зумовлене тим, що в дітей відсутня моральна поведінка, відсутні моральні вправи, вони не усвідомлюють моральні принципи.

Дошкільники знають з особистого досвіду, з досвіду який їх показують в садочку, що таке моральні принципи, але вони не розуміють і не хочуть їх виконувати. З цього всього нами сказаного, хочеться звернутися до слів вченого і дослідника Е.Фрома, який писав, що в дитині треба виховувати гуманне ставлення один до одного, гуманно ставитися до людей та до природи, саме на такому твердженні тримається все суспільство та світ.

Спілкуючись кожного дня з дорослими людьми, у дітей складається враження, що вони гідні любові та піклування, гідні щоб були кращими в ставленні до природи та людей, що їх оточують. Провідною метою у вихованні дитини, є те, що потрібно показувати любов до дитини, до природи, доброзичливе і виховане ставлення до людей, взаємодопомога один одному [50, с. 123]

Вихователь постійно працюючи з батьками, має використовувати у своїй роботі різні сучасні технології, які допоможуть удосконалити їхні вміння та навички, сформувані гарний рівень знань, все це допоможе у вихованні у дошкільників емоційно-ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей навколо.

Даючи поради батькам, треба постійно наголошувати на тому, що їм постійно потрібно працювати над собою, над своїми знаннями. Постійно дивитися розвиваючі фільми, читати психолого педагогічну літературу, відвідувати всякі наукові семінари, тренінги, дослухатися до порад фахівців, працювати над своїми помилками.

За допомогою знань, дитина пізнає цей світ, дізнається щось нове, проявляє свою любов до природи. Любов до своєї Батьківщини, постійні контакти з живою природою, гуманне ставлення до всього живого та прекрасного, до помають дитині побачити і відчути найменші зміни, які відбуваються в рослинному та тваринному світі.

На основі проведеної нами роботи ми змогли виділити основні типи емоційно-ціннісного ставлення до дітей дошкільного віку :

- **Активне емоційно-ціннісне ставлення** – розкритий і сформований у дітей позитивний інтерес до живої та неживої природи, їхні властивості та стани. Діти отримують позитивне задоволення від спілкування з природою, милуються її красою, бачать прекрасне навколо. В своїх творчих роботах вони постійно відображають красу явищ природи, милуються змінами, які відбуваються в природі.

- **Позитивне емоційно-ціннісне ставлення** - вміння отримувати позитивне задоволення від спілкування з природою, прислухатися до звуків, які має природа, бачити навколишню красу, дотримуватися правил поведінки в природі, виявляти турботу про живі об'єкти навколо нас.

- **Пасивне емоційно-ціннісне ставлення** – навколишня природа не викликає позитивних емоцій, інтерес не стійкий та ситуативний, діти не дотримуються правил поведінки в природі, не піклують про неї, лише за вказівкою дорослого доглядають за об'єктами живої природи.

- **Негативне емоційно-ціннісне ставлення** – байдужість до об'єктів живої не живої природи, у дітей повністю відсутні елементарні екологічні знання, не бажання милуватися прекрасним світом природи. Дотримуються правил поведінки в природі, лише за вказівкою, або за допомогою дорослого.

Нами був проведений педагогічний всеобуч – щодо формування емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до природи та людей.

Програма педагогічного всеобучу:

1. Сутність ціннісного ставлення дошкільників до природи та оточуючих людей. Розширити знання батьків про виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей. Дати визначення поняттям ціннісне ставлення, емоційно-ціннісне ставлення. Формувати знання батьків про родинно-сімейне виховання. Форми роботи : (батьківські збори, вистави, день іменинника, тренінги, семінари-практикуми, батьківське коло).

2. Розкрити особливості у вихованні дітей дошкільного віку емоційно-ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей. Розширити знання батьків про фізіологічні особливості дітей дошкільного віку. Дати змогу батькам обмінятися батькам набутим досвідом. Форми роботи : (обмін досвідом з сімейного виховання, ярмарка педагогічних ідей, екскурсії, вистави)

3. Спонукаючи батьків розкрити характер родинних стосунків у формуванні емоційно-ціннісного ставлення у дітей дошкільного віку до себе самих та оточуючих людей. Прояв гуманних родинних стосунків в сім'ї, моральних позицій батьків. Форми роботи: (Аукціон добрих справ «Щаслива лапа», читання в родинному колі, проведення спільних заходів, відвідування театрів, екскурсій.

4. Допомогти сформувати та розкрити морально-етичні взаємини в сім'ї один з важливих чинників у вихованні у дитини емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей. Форми роботи (ігри, пам'ятка для батьків, консультації, брей – ринг, квести, сімейне малювання).

5. Формування толерантності та взаємодопомоги у стосунках між членами родини емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей. З'ясувати та розкрити роль моральних звичок у формуванні емоційно-ціннісного ставлення у дітей дошкільного віку до природи та оточуючих людей. Форми роботи: (знайти до обговорити разом з батьками, шляхи виходу з різних конфліктних ситуацій).

Для прикладу візьмемо і розкриємо деякі форми і методи роботи з батьками.

Тренінг для майбутніх першокласників.

Тренінг – це метод отримання нової інформації, практичних знань, навичок і вмінь, з метою підвищення компетентності в сфері людської діяльності.

Тема : Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей у дітей старшого дошкільного віку. Тривожність у дітей в зв'язку з труднощами адаптації.

Хід тренінгу:

1. Привітання. Знайомство один з одним.
2. Ознайомлення з правилами поведінки під час заняття, у письмовій формі, або на дошці. Допомагай своєму другові бути активний, старанний, позитивний, толерантний, доброзичливий . Вправа «Що я очікую від зустрічі». Кожному учаснику який прийшов на тренінг роздають аркуш паперу, на якому він записує, що саме він очікує від цієї зустрічі. По бажання можна записати на дошці, або зачитати в голос.
3. Мотивація: отримання нових знань, навичок та вмінь, після кінцевого результату, по закінченню тренінгу.
4. Повідомлення про проблему заняття, ознайоми всіх присутніх з технологією його проведення.

Анкети, які батьки заповнювали, перед приходом до дитячого садочка, дуже допомогли вихователям зрозуміти своїх вихованців їхні особливості, та проблеми на які треба звернути особливу увагу. Вихователь знайомиться та робить перекличку. Батьки можуть суттєво допомогти дитині в адаптації до першого класу, в них дуже сильний емоційний зв'язок з дитиною. Тому саме на перших порах адаптації дитини в школі, батьки мають бути постійно поруч з дитиною, допомагати та підтримувати її в усьому. Одним з важливим етапів перебування дитини в школі – це знайомство з іншими дітьми.

Завдання № 1. «Скажи своє ім'я.» Батькам пропонують представитися, назвати своє ім'я, та назвати якомога більше якостей з літер своїх імен.

Завдання № 2. «Подорож в дитинство». Дорослі отримують завдання пофантазувати та уявити себе дитиною. Познайтися один з одним, та встановити дружні відносини.

Діти коли приходять до першого класу, мають не тільки познайтися один з одним, а й встановити дружні відносини в колективі.

Завдання № 1. Батькам запропонували намалювати портрет цієї дитини, з якою вони хочуть познайтися і потім товаришувати. Подумайте, який портрет може відповідати сутності саме вашої дитини.

Завдання № 2. Пригадайте, які ви знаєте рухливі, дидактичні, сюжетно-рольові, та впроваджуйте їх в роботу з вашими дітками.

Завдання № 3. Для дитини в перші дні адаптації дуже важливо знати не тільки спільну мову з однолітками, а й з вчителями. Це дуже складне та важливе завдання. Дитина буде почувати себе надійно та комфортно, тільки в тому випадку, коли школа та сім'я будуть працювати в одному напрямку.

Завдання №1. Запитання для батьків: які б якості ви б хотіли бачити у своєї дитини? Що треба зробити, щоб розвинути саме ті якості для дитини, які ви вважаєте найкращими?

Завдання № 4. Поміркуйте та запропонуйте вирішення даної проблеми: що потрібно зробити батькам та вчителям, щоб працювати в одному напрямку?

Завдання № 1. Подумайте, та опишіть, три найважливіші якості в батьківській поведінці, за що вони будуть хвалити своїх дітей.

Завдання № 5. Обговорити та разом скласти портрет майбутнього вчителя, якого вони б хотіли бачити поряд зі своєю дитиною. Чи хотіли б вони довірити саме цьому вчителю свою дитину. Чи міг би він навчити дитину виходити з конфліктних ситуацій. Батькам пропонують об'єднатися в пари, для вирішення конфліктних ситуацій. Наприклад, Коля на уроці математики вдарив Даринку. Наталка з Юлею посперечались, хто за якою партою буде сидіти на уроках.

Сергійко з Богданчиком сперечаються, хто першим піде до їдальні. Іринка забрала книжку у Світланки, як вити з цієї ситуації, щоб помирити обох дівчат?

Завдання № 6. Емоційно- ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей веде в собі, культуру взаємен в природі та між собою. «Як ти ставишся до людей, так і вони будуть ставитися до тебе». Як ви думаєте чи правильний цей вислів? Поділіться своїм власним досвідом, яка на вашу думку має бути людина ? Якості, які мають в неї бути. Чи дружили б ви з людиною, яка про вас говорить всякі погані речі?

Батьки, мають самі зрозуміти , як саме потрібно діяти в конфліктних ситуаціях, а хто не знає – навчити. Головне не обіцяти своїй дитині покарати того, хто винний в конфлікті, а допомогти дитині зрозуміти, в чому вона не права і правильно вийти з конфліктної ситуації. Щоб в подальшому житті вашої дитини, таких конфліктних ситуацій більше не виникало.

Завдання № 7 . Батькам роздають аркуші паперу, на яких намальовані різні конфліктні ситуації: Наталка образила Світлану, чи Андрій взяв без дозволу олівець Сергія, або Катруся зраділа, коли Маринка впала на уроці фізкультури. Батьки намагаються знайти шляхи вирішення тих конфліктних ситуацій які їм були поставлені.

По закінченню тренінгу., батьки мають поділитися власними враженнями :

- Чи був тренінг корисний для вас?
- Що нового чи корисного ви дізналися?
- Чи будете використовувати набуті знання по життю?
- З якими проблемами ви зіткнулися під час тренінгу?
- Чи хотіли б ви ще раз прийти на заняття ?

Для того, щоб краще усвідомити сімейно-родинні стосунки у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей, було запропоновано батькам прочитати тексти і відповісти на запитання за текстом. Наприклад дуже гарне та повчальне оповідання для батьків Б.Ферреро «Не продаються» [62, с. 44]

Не продаються

Одного разу, одна молода пара зайшла до дитячого магазину іграшок. На полицях магазину стояло дуже багато різних іграшок, тут і машинки, ляльки, посуд для кухні, м'які іграшки, очі просто розбігалися від такої краси. Батьки довго ходили по магазину, але ніяк не могли вибрати, яку ж іграшку їм обрати. На допомогу підійшла продавчиня і спитала:

- Може чимось вам допомогти ?

- Жінка відповіла, Розумієте в нас є маленька маленька донечка, вона дуже гарна та ніжна, але ніколи не посміхається. Ми постійно на роботі і рідко її бачимо, хотіли купити їй , якийсь гарний подарунок, щоб вона зраділа.

- Вибачте, відповіла продавчиня, але в нас батьки не продаються.

Запитання поставлені батькам :

- Подумайте і скажіть, чи можуть іграшки замінити батьків ?

- Яку велику помилку допустили батьки у вихованні дитини?

- Як на вашу думку, що треба зробити, щоб дитина була щаслива?

- Які поради ви можете дати, для того, щоб підняти настрій дитині?

Які бесіди треба проводити з дитиною, щоб вона бачила красу навколишнього світу?

- Як ви думаєте , чи зрозуміють батьки дівчинки свою помилку?

- Якщо проводити з дитиною багато часу, чи не виросте вона егоїстичною?

- Чи можете ви з власного досвіду навести приклад, для дитини емоційно-ціннісного ставлення до природи, як виховувати красу та гуманне ставлення до природи ?

- Якими якостями , має володіти дитина, для того щоб вирости справжньою людиною ?

Для того щоб розширити уявлення батьків про морально-етичні норми, було запропоновано організувати та провести, родинні ігри, сюжетно – рольові ігри, ігри на природі. Зокрема було підібрано такі види ігор:

Гра « Список претензій»

Родина разом сідає за стіл та пише свої претензії до інших членів сім'ї. Потім кладуть свої претензії до конверту та кидають до імпровізованої поштової скриньки на деякий час. Дез за деякий час, вся сім'я збирається знову за одним столом і дістають з поштової скриньки свої претензії. Якщо в одного з членів сім'ї знаходиться найбільше претензій, то цій людині час задуматися над своєю поведінкою і зробити висновки.

Гра « Доньки – матері»

Це дуже цікава гра, яка допомагає взаємодії дитини з дорослим. Дітям пропонують зіграти ролі - дорослих тата і мами. А батькам навпаки, треба зіграти ролі дітей. Особлива увага приділяється тому, що діти разом з дорослими могли взаємодіяти один з одним. Чи виходить в них вступати в діалог один з одним, яка манера поведінки присутня під час гри. Чи справились діти з роллю дорослих людей, а батьки навпаки, чи змогли відчувати себе дітьми. Така гра допомагає багатьом батькам побувавши себе в ролі дітей, краще їх пізнати, вникнути в дитячі проблеми, які вони раніше не помічали. Діти теж мають відчувати, як важко бути батьками, скільки треба прикладати зусиль, щоб налагодити дружні відносини зі своїми дітьми.

Гра «Знайди проблему»

Можна запропонувати своєму чоловікові обговорити проблеми, які виникають протягом тижня. Один чи два рази на тиждень можна організувати бесіди і приводу того, чим ви задоволені, а чим ні. Бажано постійно розмовляти один з одним, намагатися обговорювати проблеми, які вас турбують, а не мовчати. Під час розмови, ви разом можете знайти вихід з тої чи іншої ситуації, підказати один одному рішення. Потрібно постійно працювати над собою .

Можна навести ще гарний приклад дієвого методу, як «Сімейне малювання». Запропонувати вашій дитині намалювати тата і маму. В малюнку дитина відображає характер взаємин, які відбуваються в родині. Яким кольором дитина намалювала тата, яким маму, де вони розташовані, справа, зліва, зверху, внизу. З яким виразом обличчя їх зобразила дитина, вони щасливі чи засмучені.

Біля кого з батьків дитина ближче себе зобразила. Такі малюнки можуть батькам допомогти зрозуміти, яке місце вони займають в житті дитини. Як сама дитина ставиться до того чи іншого з батьків.

Вчена та дослідниця О. Третяк [62] допомогла розробити для батьків старших груп пам'ятки :

- Спонукайте свою дитину, розширити сферу емоційно-ціннісного ставлення до природи та людей навколо. Намагайтеся бути для своєї дитини прикладом для наслідування, бути для неї другом та радником. Говоріть з дитиною, на різні теми, спонукайте її довіряти вам, та розповідати вам найпотаємніші таємниці.

- Запропонуйте своїй дитині похід до лісу, парку, річки, зробіть для неї пікнік, не забуваючи нагадати дитині про правила поведінки в лісі. Тим самим ви покажете малюку красу навколишнього світу, тим самим прищеплюючи любов до всього живого та прекрасного. Намагайтеся з малечку прищеплювати до дитини любов до всього живого, показуйте це на власному прикладі.

- Намагайтеся постійно говорити зі своєю дитиною про природу. Ідучи до садочка порозглядати дерева навколо, квіти, травичку. Повертаючись додому теж постійно звертати увагу на природу довкола. Разом з дитиною зробити годівничку, погодувати бродячих котів, собак. Намагайтеся донести та показати, яку користь приносить природи, що може статися коли вона може зникнути. Намагайтеся постійно обіймати свою дитину, показувати, як ви її любите. Цікавтесь життям малюка.

- Намагайтеся постійно розмовляти з дитиною, запитуйте, як пройшов її день, де вона була, що робила. Допоможіть вашій дитині відчувати себе завжди потрібною, прислухайтеся до неї. Хай вона побачить, що ви постійно думаете про неї. З часом дитина почне все більше та більше вам довіряти, ви станете найкращим другом та радником, до якого можна звертатися за будь якої потреби.

- Не забувайте хвалити свою дитину. Якщо навіть в неї щось там не дуже гарно виходить, але вона старається. Ваша похвала змотивує її до ще

більших звершень та старань. А постійна критика, навпаки відіб'є в неї все бажання щось робити, йти до своєї цілі. Самооцінка дитини просто впаде на нуль, їй все стане байдуже. З часом така дитина просто замкнеться в собі, в неї почнеться апатія до всього навколо.

- Не можна карати вашу дитину в присутності інших. Тим самим ви принижуйте свою дитину, показуючи, що вона гірша за іншіш. Якщо треба зробити якесь зауваження дитині, то можна покликати її додому в там вже потім провести з нею бесіду, але не кричати , а говорити спокійним голосом.

- Якщо в дитини, щось не виходить то нетребо її постійно критикувати, допоможіть їй порадою, або настановою. Хай дитина побачить свою значимість для вас, вашу любов.

- Намагайтеся спонукати дитину до того, щоб вона сама хотіла вам допомогти. Підкажуйте їй, хай вона проявляє власну ініціативу.

- Показуйте малюку, що родина – головне, що може бути. Дитина має цінувати своїх батьків, допомагати їм. Любов та повага , яка має панувати в сім'ї, це є найкращий прояв ціннісного ставлення до себе та оточуючих людей. Дитина має розуміти, що батьки – це ті люди, до яких можна звернутися за найменшою порадою, вони завжди поруч.

Таким чином, зі всього нами сказаного, можна зробити висновок , що основним чинником морально- духових цінностей на всіх етапах життя дитини – є батьки. Родина, не тільки формує певні якості дитини , а й морально- духовні цінності, які впливають на ставлення дошкільників до природи та людей навколо. Постійно треба намагатися проводити з дитиною виховну роботу, яка може розширити її світогляд, бачення світу. Намагатися впроваджувати в роботу з дітками та батьками інноваційні технології.

3.2. Впровадження інноваційних технологій для формування емоційно-ціннісного ставлення дітей дошкільного віку до природи

Діти старшого дошкільного віку, потребують найбільшої уваги у плані виховання емоційно-ціннісного ставлення до себе та оточуючих людей.

Саме в цьому віці у дітей проявляється емоційна чуттєвість до всього прекрасного, засвоєння моральних правил поведінки, вміння розуміти, що добре, а що ні. Дитина намагається проявити себе, розкрити свою гармонію з природою, та оточуючим світом. Саме тому всю роботу, яку ми проводили з дошкільниками старшого віку, була поставлена, на різних ігрових технологіях, тренінгах, вправах, які були спрямовані та те, щоб виховати в дитині гуманні взаємини, позитивне ставлення до природи та оточуючих людей навколо.

В процесі ігрової діяльності, у дитини формуються взаємини один з одним, прояв партнерських відносин, відображається певний стиль у поведінці один з одним. Гра допомагає дитині розкрити себе, проявити свої лідерські якості, опонувати нові правила етикету під час гри, розвивати дружні відносини один з одним, проявити себе. Діти, які постійно граються між собою, позитивно та краще сприймають навколишній світ, що є невідемним підґрунтям емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей.

Можна привезти приклад декількох тренінгових занять з формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку до природи та оточуючих людей. Пропонуються інтерактивні ігри.

«Пізнай себе»

Мета: розвивати мислення, пам'ять, уяву, естетичний смак, формувати уявлення дітей про себе самих, про допомогу один одному в скрутну хвилину, закріпити пестливі імена своїх товаришів, дізнатися їхнє відношення до природи, учити дітей працювати в колективі, виховувати старанність під час занять.

Матеріал : фломастери, фотографії дітей, ручка, папір.

Словник : закріпити разом з дітками такі слова: дружба, ввічливість, любов до природи, чемність, справедливість, відвертість, самоповага.

Ввічливість – володіння гарними манерами на людях, виконання правил поведінки.

Дружба – відносини на яких закладена взаємна прихильність , відданість, довіра, духовна близькість .

Любов до природи – милування красою навколишнього середовища, бережливе ставлення до природи і охорона її.

Хід заняття :

1. Організаційний момент. Привітання.

Стали в коло, взяли за руки

Подивилися один на одного

Посміхнулися один одному

Передали гарний настрій один одному

Сказали пестливі слова один одному

Обійнялися один з одним.

Сіли півколом на килимок

Починаємо заняття

2. Вихователь оголошує тему та мету заняття.

Вихователь вітається з усіма присутніми. Ми дуже раді вітати вас в нашому дружньому колективі, хочеться ближче познайомитися з вами і дізнатися ваше відношення до природи та навколишнього середовища. На наших заняттях ви дізнаєтеся дуже багато корисного та цікавого для себе, пограєте в веселі та цікаві ігри, краще познайомитеся один з одним, дізнаєтеся, як правильно спілкуватися та поводити себе в природі. Дізнаєтеся, яких же правил треба дотримуватися, щоб природа тобі сказала – дякую. Чи насправді взагалі потрібні ці правила і можна їх не виконувати. Вихователь зачитує правила, яких треба дотримуватися для проведення занять.

3. Правила, які потрібно обов'язково дотримуватися під час занять:

- Правильно сидіти, тримати поставу
- Не викрикувати з місця
- Не перебивати вихователя, та інших дітей

- Дотримуватися теми заняття
  - Говорити спокійним голосом, не кричати
  - Кожна думка дитини правильна
  - Бути активним
  - Бути уважний
4. Сприймай правила .

Правила у спілкуванні потрібно постійно дотримуватися, для того, щоб було комфортніше спілкуватися один з одним. Не можна перекрикувати та перебивати співрозмовника, треба давати можливість висловити свою думку всім. Кожна думка має право на існування, неправильних відповідей немає. Не треба боятися висловлювати свої думки в голос. Чи зможуть всі дотримуватися цих правил?

5. «Покажи рух»

Дітям пропонують сісти на килимок та утворити коло.

Вихователь : Кожен з вас має назвати своє ім'я , при цьому має показати якийсь рух, руками, ногами, головою чи всім тілом. Обрана дитина показує рухи, діти називають її ім'я та відгадують рух, який вона показала. Діти відгадують її ім'я, потім всі разом повторюють рухи. Гра закінчується тоді , коли всі діти по черзі пограються.

6. Обговорення правил гри :

- Чи всі імені своїх однолітків ви змогли згадати ?
- Які імена ви забули ?
- Чи легко вам вдається запам'ятати ім'я свого сусіда ?
- Чи знаєте ви, що значить ім'я сусіда навпроти ?
- Яке ім'я вам найбільше сподобалося ?
- Чи хотіли б ви змінити правила гри ?
- Чи сподобалося вам ця гра ?

7. Назви якомога більше лагідних слів.

Вихователь : Діти, я хочу вам запропонувати погратися в гру і назвати якомога більше лагідних слів. Дитина має повернутися до сусіда навпроти і

назвати його, або її лагідним словом. Наприклад: Сергійко назви лагідним словом Наталку (Наталочка, Натусенька, Натуся, Наталі), а ти Наталочко назви лагідно Сергійка (Сергійчик, Сержик, Сергійчик). Ось бачите дітки скільки багато існує пестливих слів, щоб назвати один одного. Ніколи не траба забувати про те, що коли ми називаємо людину пестливим словом, то в неї на дужі стає гарно, весело, піднімається настрій та поваго до цієї людини, яка її так назвала.

Вихователь: Чи відомо вам дітки, що означають ваші імена?

- Є дітки в яких однакові імена, чим вони схожі, чим відрізняються
- Чи всі імена унікальні
- Чи є імена, які важко запам'ятати
- Що було б, якби у дитини забрали б її ім'я
- Чи всі діти унікальні та привабливі
- По чому можна перевірити унікальність дитини: ріст, вага, колір

волосся та очей, почерк яким дитина пише.

Дітям роздають аркуші паперу, на яких вони мають щось написати, після цього вихователь перемішає ці аркуші, дитині потрібно знайти свій. Після цього дитина має право проаналізувати свій почерк. Якщо в дитини не виходить, щось написати вихователь може сам написати, а дитина поряд щось намалює, по малюнку відшукає потрібний аркуш.

- Чи свій вона обрала аркуш паперу?
- Як вона здогадалася, що це саме її почерк?
- На що він схожий?
- Чим він може відрізнятись від інших почерків?
- Чи сподобалася гра?

Якщо дитина, обрала не свій аркуш паперу, то вихователь не має права сварити дитину, а навпаки допомогти обрати саме правильний аркуш.

8. «Упізнай чий голос»

Вихователь: Для обирається дитина – ведучий, беремо пов'язку і зав'язуємо очі. Інші діти беруться за руки, та стають навколо ведучого. Потім по черзі підходячи до ведучого торкаються якоїсь частинки ціла і говорять якісь

пестливі слова, бо називають лагідно на ім'я. Ведучий має відгадати ім'я дитини, яка до нього доторкнулася. Якщо не відгадує, то на його місце стає інша дитина і гра продовжується. Гра може повторюватися 5-6 разів, або за бажанням дітей коли всі діти побудуть ведучими. Після цього вихователь може обговорити гру, хто справився і відгадав всі імена, а з ким треба попрацювати індивідуально.

9. «Вправа на розвиток уяви»

Вихователь: ставить запитання дітям, чи всі люблять бувати на природі?. Давайте з вами уявимо, що ми з вами стали справжніми чарівниками і можемо нафантазувати собі чарівну країну, в якій живуть гарні та чарівні люди. Давайте закриємо очі і уявимо, як же живуть ці люди? як вони поводять себе в природі, як оберігають її, чи дотримуються правил поведінки в природі? Діти за бажанням, або по черзі розказують про свої фантазії, вихователь за бажанням може спонукати дитину до правильної відповіді.

10. «Дорога до мого серця»

Вихователь: Звертає увагу дітей на дошку, на якій висять гарні паперові сердечка червоного кольору. Кожній дитині, потрібно обрати те сердечко яке вам подобаються і намалювати доріжку на дошці від сердечка до сердечка. Це буде дорога до вашого серця. Гра повторюється до поки останній учасник не закінчиться. Після закінчення гри, за бажанням дитина може подарувати своє сердечко вихователю, або за бажанням другові.

11. Гра «Вгадай букву»

Дітям пропонується обрати собі пару. Обирається ведучий, який стає спиною до інших дітей, на його спині малюється якась буква. Ведучий має відгадати, що це за буква. Потім учасники міняються місцями, щоб всі діти побули в ролі ведучих. Гра повторюється декілька разів. Якщо якась дитина, погано знає букви чи взагалі не знає, вихователь допомагає цій дитині, наводить її на правильну відповідь.

12. «Вправа імена – сонечка»

Вихователь пропонує дітям виглянути у віконечко, як же гарно світить сонечко. У дітей на столах лежать аркуші паперу у вигляді сонячних промінців.

Візьміть фломастер, який вам подобається та напишіть на промінчиках своє ім'я. Потім діти з вихователем викладають промінчики один до одного і утворюють різні імена – сонечка. Кожне ім'я по своєму гарне. Дитина, яка найкраще вміє читати, може прочитати всі імена. В кінці гри сонечко дякує діткам за гру. В кінці гри від сонечка можна роздати дтям маленькі сувеніри. Якщо якась дитина не справляється з завданням, то вихователь допомагає цій дитині, спонукає до правильних дій.

13. Фізкультхвилинка :

- * Бути завжди привітними
- * Завжди посміхатися
- * Бути спортивним
- * Завжди бути добрим
- * Вміти веселитися
- * Допомогати один одному
- * Слухати вихователя
- * Вміти бігати і стрибати
- * Не викрикувати
- * Допомогати один одному
- * Бути чемним один з одним

14. «Підсумок заняття»

15. Гра «Дякую тобі».

Вихователь : Ми з вами зустрілися зовсім нещодавно , але вже стали добрими один друзями. Я думаю вам всім дуже сподобалося гратися на цьому занятті. Пропонує підійти один до одного доторкнутися долоньками і сказати слово «Дякую» один одному. За бажанням діти можуть взятися з руки, та обняти один одного.

Ефективність пізнання дошкільниками самих себе та оточуючих, залежить перш за все від взаємодії вихователя та дітей. Вихователь на своєму прикладі має заохотити дошкільників до гри, наштовхнути саме на ті проблеми, котрі потрібно вирішити.

Спираючись на дослідження відомого вченого І. Беха, можна з впевненістю сказати про певну соціальну цінність, ідею, вимоги, норми, які викликають у дошкільників рефлексивно-емоційний процес [10, с. 125].

Для корекції дітей старшого дошкільного віку використовувалися сюжетно-рольові ігри. Одна з відомих таких ігор я – хлопчик, я- дівчинка. За допомогою цієї гри діти взаємодіють один з одним, характеризують себе відповідно до своєї статті.

Гра «Мій настрої»

Вихователь пропонує дітям намалювати свій настрої. Діти стають у колі і по черзі чи по бажанню розказують про свій настрої, чому сьогодні він саме такий? Чому саме такий колір обрала дитина? що потрібно зробити, щоб настрої покращився? Чи пов'язаний колір з внутрішнім станом дитини? Вихователь настановлює на думку дитину, що потрібно бути завжди веселим, позитивним, яскравим. Гарний настрої передавати іншим.

Гра «Черевичок»

Хід гри гра починається з фрази: *«Я йшов по доріжці і в мій черевичок потрапив камінчик»*. Діти мають описати ситуацію, про труднощі під час цієї гри, дискомфорт який вони відчули. Чому буває так важко зосередитися на занятті, яке рішення можна знайти, щоб вирішити цю проблему. В таку гру можна грати постійно, якщо з якоюсь дитиною виникають якісь труднощі, або конфлікти.

Гра «Намалюй картинку»

Хід гри : вихователь пропонує дітям намалювати колективний малюнок, кожна дитина вносить якусь свою лінію. Одна дитина проводить похилу лінію, друга дитина проводить криву лінію і так далі. Саме за допомогою таких ліній утворюється сюжет, який постійно продовжується. Кожна дитина повинна розказати, чому вона намалювала саме таку лінію, а не іншу. Саме за допомогою саме цієї гри у дитині розвивається координація рухів уява, логіка, мислення. Малювання допомагає дитині більше розкритися, намалювати саме ці проблеми, які турбують дитину.

Гра «Людські якості»

Хід гри : попередня робота , вихователь проводить бесіду з дітьми , про людські якості, доброту, відповідальність, чесність, справедливість, любов, чемність, любов до живої не живої природи. Дітям пропонують взяти три кола, синього, зеленого, жовтого кольору. Кожна дитина, називає ту якість, яка їй відповідає, наводячи приклади зі свого життя. Обирає коло відповідного кольору. Якщо, якась дитина не обрала жодного кольору вихователь допомагає цій дитині, спонукає задуматися над своєю поведінкою. Вихователь може запропонувати такій дитині, погратися в цю гру через деякий час.

Гра «Передай м'яч»

Хід гри : Вихователь пропонує дітям стати на килимок і зробити коло. Діти стають навпроти один до одного. Дитина кидає м'яч іншій дитині та називає рису характеру свого сусіда. Гра закінчується тоді, коли діти починають повторюватися. Вихователь спостерігає, як відбувається гра, допомагає тим дітям, в яких виникають труднощі. Якщо дитина не вгадала жодну рису характеру, вихователь може провести з такою дитиною індивідуальну роботу, підібрати якусь іншу методику.

Проводячі постійні заняття з дітками, ми постійно використовуємо дуже багато різних методик, за допомогою яких дитина може пізнати своє «Я»

Діти відображають це в своїй продуктивній діяльності, малюють за допомогою фарб, пластиліну, солоного тіста, глини, створюють колективні роботи та колажі, розробляють літературні проекти, будують леґо-споруди. Така діяльність краще допомагає дитині пізнати себе та навколишній світ. Батькам буде дуже корисно займатися творчістю разом з дитиною, тим самим розкривати нові можливості дитини, творчі таланти. Саме малювання, або ліплення може розкрити у малюка задатки талановитого художника, або митця.

Одна з найефективніших методик, яка є дуже цікавою для дітей – методика «Піктограми». Ця методика допомагає вихователю одержати не тільки відомості про наочно-образне мислення дитини, а й допомагає визначити особливості емоційного стану дитини. Така методика допомагає відчутти

позитивні результати у саморегуляції емоційного стану дошкільника. За допомогою «Піктограми» діти більше починають розуміти один одного, проявляється повага один до одного, взаєморозуміння, емоційно-ціннісне ставлення до оточуючих людей та до себе самих. Під час занять діти стають більш стриманими, емоційно врівноваженими, спокійними.

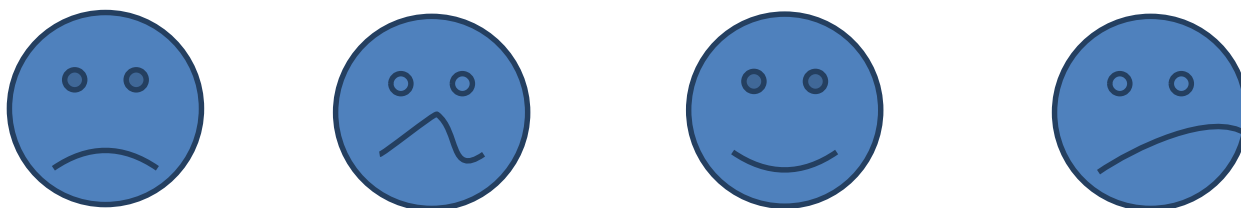
Така методика, розроблена та запропонована вченим – нейропсихологом А.Лурія в 1936 році. Спочатку така методика було спеціально розроблена для клінічних досліджень, але з часом її сфера застосування значно розширилася. Для визначення піктограми був підібраний – мальований лист.

Під час занять дітям було запропоновано намалювати різні веселі, або сумні обличчя. Дошкільники могли вибрати будь який колір обличчя та розмір. Малюку дозволялося розкрити всю свою фантазію. Дитина мала назвати ті якості, які були притаманні їй саме на даний час.

Дошкільники з радістю малювали такі смайлики і навіть описували чому на даний час вони сумні чи веселі. Після таких занять діти ставали значно веселішими, дружнішими, могли гратися з тими дітками, з якими колись не хотіли дружити.

Наведемо деякі приклади якостей, які малювали діти :

- Радість	* Сум
- Відповідальність	* Безвідповідальність
- Доброта	* Злість
- Натхнення	* Образа
- Людяність	* Нещастя
- Допомога	* Біль
- Співчуття	* Байдужість

Такі веселі обличчя можна намалювати декілька на одному аркуші паперу, так, як зараз дитина почуває себе сумною, через декілька хвилин в неї може

піднятися настрій , а потім знову може стати сумним і байдужим. Така методика краще впізнати дитину, про що вона думає, чи є в неї якісь проблеми. Такі смайлики допомагають розкритися дітям з особливими потребами.

Без сумніву, з впевненістю можна сказати , що така діагностика несе в собі рефлексивно-вольовий механізм, співпереживання один про одного, ставлення дітей до норм та цінностей, які проявлялися саме в цих нормах. [10, с. 169]. Саме все це сприяє емоційно-ціннісному ставленню до природи та оточуючих людей навколо.

Для перевірки ефективності даної методики, було запропоновано проведення повторної діагностики, до засвідчує динаміку сформованості емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до самих себе, та оточуючих людей навколо.

ЕГ- 7 дітей

1. Завишене емоційно- ціннісне ставлення – 9 %
2. Позитивне емоційно – ціннісне ставлення – 70 %
3. Несформоване емоційно- ціннісне ставлення – 21 %

КГ-9дітей

1. Завишене емоційно- ціннісне ставлення -34 %
2. Позитивно емоційно- ціннісне ставлення -16 %
3. Несформоване емоційно-ціннісне ставлення -50 %

Як бачимо в ході проведеного нами експерименту показники значно покращилися з рівнем виявлення емоційно- ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей. Позитивне емоційно – ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей значно зросло з 22% до 70 %, а завишене ставлення значно зменшилося з 23 % до 9 %. Несформоване ставлення також значно зменшилося з 41 % до 21 %.

Отже в ході експерименту, який був нами проведений можна зробити висновок, що технології та методики, які були запропоновані в ході експерименту, значно покращили результати сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей. Можна зі впевненістю

сказати, що такі методики несуть в собі позитивні мотиви для підвищення кращого результату .

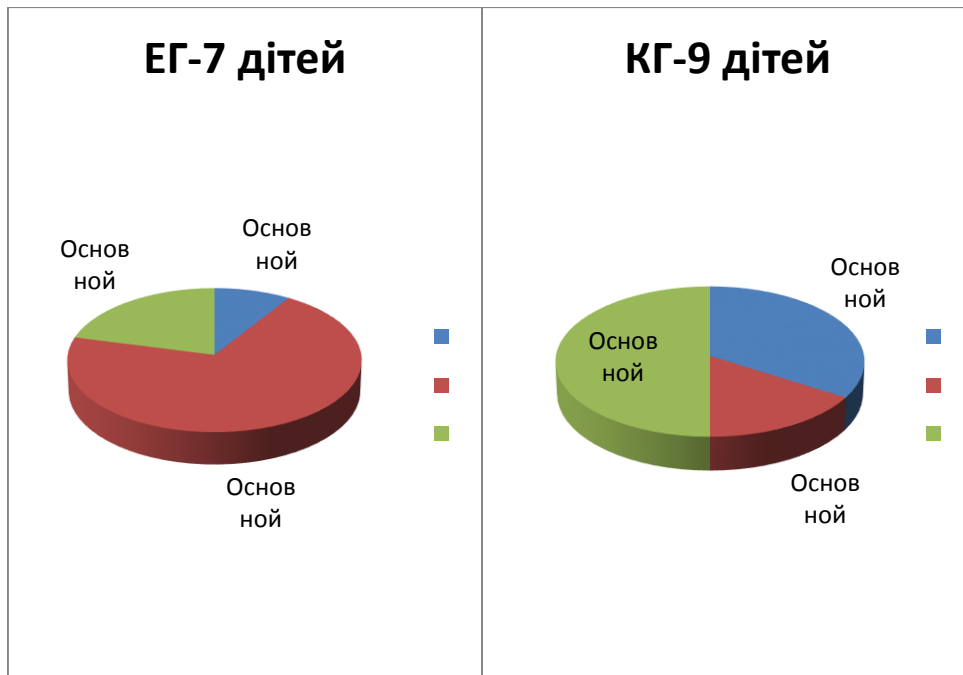

Рис. 3.1. Гістограма, щодо результатів емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до природи та оточуючих.

Висновки до розділу 3

В ході досліджень, які ми провели, можна зі впевненістю сказати, що ставлення дітей до природи перш за все залежить від знань, не можна любити те, про що немає жодних знань. Любов, яку ми відчуваємо до природи це любов до своєї Батьківщини, людей, всього живого. Любов до природи, невід'ємно нам допомагає нам відчути прекрасне навколишнього світу, милування прекрасним світом природи, який несе в собі зміни в рослинному та тваринному світі. Ми можемо спостерігати зміни, які відбуваються навколо нас. Згодом всі ці взаємини, формують у людини світогляд любові та небайдужості до всього живого та прекрасного. Для того, щоб постійно спостерігати прекрасний світ природи, людина має дотримуватися правил оберігання навколишнього світу, а не навпаки знижувати все живе. Все це ми маємо щодня доносити до діток та їх

батьків. Проводити бесіди, експерименти, тренінги, проводити спостереження, хвилинки милування, ходити на екскурсії в парк та до лісу. На основі експерименту, який ми провели, можна виділити такі типи емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку:

- Активне емоційно-ціннісне ставлення - діти в ході дослідження показали стійкий пізнавальний інтерес до живої природи та неживої природи, володіють поняттями, які показують зміни в що відбуваються в природі. Намагаються покращити природниче середовище навколо себе. Дошкільники отримують позитивне задоволення від спілкуванням з природою, доглядом за живими об'єктами, які їх оточують. Діти знають правила поведінки в природі намагаються постійно їх дотримуватися. Свої почуття виражають в творчій та продуктивній діяльності.

- Позитивне емоційно-ціннісне ставлення – діти постійно отримують велике задоволення від спілкування з природою, відчувають красу навколишнього світу. Природа викликає у них позитивний інтерес, діти намагаються постійно працювати в природі та отримувати нові знання. Наприклад : працювати в куточку природи, поливати квіти, протирати листочки від пилу, годувати рибок, виконувати доручення за допомогою вихователя. Діти з позитивним емоційно-ціннісним ставленням, можуть не систематично проявляти турботу за живими об'єктами, але на прохання дорослого, можуть виконувати свою роботу старанно.

- Негативне емоційно-ціннісне ставлення – діти мають прості екологічні знання про природу, але вони не вміють застосовувати ці знання на практиці. Такі діти не бачать краси навколишнього світу, не чують звуків природи. Не дотримуються правил поведінки в природі, не цікавляться об'єктами живої не живої природи. Лише за наказом дорослого, можуть робити найпростіші доручення в куточку природи. У таких дітей не має розуміння цінності природи для життя людини.

Після проведеного нами експерименту, у дітей дошкільного віку значно покращилися результати емоційно-ціннісного ставлення до природи та

оточуючих людей. Позитивне ставлення зросло з 32 % до 70%, завишене навпаки впало з 23% до 9%, несформоване зменшилося з 44%до 21 %.

З цього експерименту, ми можемо зробити висновок, що технології та методики, які ми застосували значно покращили результати емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного нами дослідження щодо особливостей формування емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до природи можна зробити такі висновки :

1. Проаналізовано і охарактеризовано формування ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, як наукову проблему, уточнили та закріпили зміст понять : «Ціннісне ставлення до себе» , « Ціннісне ставлення до інших людей», що стало фундаментом у понятійному апараті магістерської роботи. При цьому були внесені уточнення щодо трактувань понять «Цінність» та « Ставлення».

Щодо формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку є дуже складним і багатогранним об'єктом досліджень та розглядається, як утворення особистості, індивідуальний розвиток самої дитини, компонент самосвідомості, що тим самим засвідчує зрілість дитини, має відповідні форми та показники вияву.

Зробивши аналіз наукових праць, ми побачили усю складність даної проблеми, уявлення , які нам розкривають фахівці про зміст поняття «Ціннісне Самоставлення», досліджуючи цей феномен вітчизняними та зарубіжними вченими: емоційно-вольова властивість, функціонально психологічна готовність, досвід прогнозування подій, внутрішній зворот ній зв'язок, що спонукає людину до взаємодії з зовнішнім світом.

Можна однозначно стверджувати, що ставлення до себе самого виникає в даній послідовності : співпраця з природою, природнича діяльність, спілкування, позиція дитини в соціумі.

2. Досліджено та обґрунтовано роль сім 'ї для дітей дошкільного віку, емоційно-ціннісне ставлення до себе самої до оточуючих людей та до природи, де саме сім'я, розкриває внутрішній світ дитини, допомагає взаємодіяти і іншими дітьми та дорослими. Від своєї сім'ї дитина може навчитися людяності,

толерантності, поваги до старших, турботі про інших людей, допомога у скрутний час, бережливе ставлення до природи.

Важливе значення відіграє у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи авторитет близької людини, а саме батьків. Тим самим допомагає дошкільнику вірити в свою перевагу над цією людиною, наділену знаннями, або силою. Але для цього всього потрібен сильний емоційний контакт з дорослим, в якому дитина буде себе почувати себе об'єктом любові, турботи, опіки. Найчастіше таким авторитетом можуть виступати батьки дитини. Вони можуть впливати на близькі й механізм навіювання. Інформацію, яку дитина може отримати від своїх батьків, спонукає її до дії і не викликає внутрішнього спротиву. З часом взаємодія дитини з навколишнім світом зумовлює характер і уявлення дитини про себе саму, виникає відчуття сенсу власного «Я».

Отже сім'я, становить для дитини первинне природне оточення, має вирішальне значення для формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе самої та до природничого середовища.

3. Виявлено та експериментально перевірено, шляхи формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку, а саме, нами проведено ряд діагностик для обстеження старших дошкільників: робота з картками, аналіз дитячих малюнків, зображувальна діяльність, дослідницька робота з батьками та вихователями. Це все допомогло нам розкрити роль сім'ї, у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до себе самих та оточуючих людей. В ході цього експерименту ми розділили дітей на три групи за рівнем сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи та оточуючих людей:

- 1. Група – діти із завищеним емоційно-ціннісним ставленням до природи та оточуючих людей. Такі діти завжди прагнуть бути кращими за інших, вони самовпевнені, мають ілюзію величі. ЕГ в таких дітей становить – 23%. КГ-34%.
- 2. Група-діти з позитивним емоційно-ціннісним ставленням до природи та оточуючих людей. Такі діти постійно проявляють активність в роботі, мають

гарне почуття гумору , товариські один з одним. ЕГ в таких дітей становить – 23%. КГ- 16 %.

- 3.Група – діти з несформованим емоційно- ціннісним ставленням до природи та оточуючих людей. Це діти , які постійно відчувають себе вразливими , невіряють у власні сили , проявляють апатію до всього , що знаходить навколо них, можуть бути недовірливими. ЕГ в таких дітей- 44% . КГ- 52%.

Отже, в ході нашого дослідження, ми експериментально довели, та обґрунтували шляхи формування емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до природи та людей, що їх оточують.

Під час експерименту, нами були виявлені позитивні результати у формуванні емоційно – ціннісного ставлення старших дошкільників до природи та оточуючих людей. Саме вибрані нами методики та тренінги допомогли нам підвищити результати нашого експерименту. Динаміка, яка показує рівень проявів емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до природи та оточуючих людей у експериментальній групі :

- Позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей зросло з 32% - до 70%.
- Завищене емоційно-ціннісне ставлення до природи та оточуючих людей навпаки зменшилося з 44%- до 21%.

У контрольній групі відбуваються менш виразні кількісні та якісні показники.

Проведене нами дослідження, не вичерпує проблематику обраного нами дослідження. Перспектива, яку можна запропонувати – продовжити на майбутнє вивчення даної проблеми з метою її розширення та приділення більшої уваги її вивченню, та розкриття орієнтовного виховання емоційно- ціннісного ставлення до себе та оточуючих людей навколо, розкриваючи ставлення до себе у дітей інших вікових груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристова Л. С. Формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва в процесі вивчення художньої культури. Київ : Знання, 2016. 246 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. 2-ге вид., випр. Київ : Світоч, 2008. 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Нова редакція. Київ, 2021. 26 с.
4. Баленок В.С. Естетичне і природа: Питання естетичного ставлення людини до дійсності. Київ : Мистецтво, 2003. 194с.
- 5.Баришева Т. Діагностика естетичного розвитку особистості: [навчально-методичний посібник]. Харків : Школа, 2010. 140 с.
6. Бех І. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини. *Початкова школа*. 2011. № 2. С. 3–7.
7. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2-х кн. Київ : Либідь, 2013. Кн. 1. 278 с.; Кн. 2. 342 с.
8. Бех І. Д. Категорія становлення в контексті розвитку образу «Я» особистості. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 3 (16). С. 9–22.
9. Богущ А. М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія. за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ, 2011. 320 с.
- 10.Беленька Г.В., Науменко Т.С., Половіна О.А.Дошкільнятам про світ природи. Старший дошкільний вік. Київ, 2013.
11. Беленька Г.В., Половіна О.А. Дошкільнятам про світ природи: Діти п'ятого року життя (середній дошкільний вік): навч.–метод. посіб. Київ: Генеза, 2016. 112 с.
12. Беленька Г.В. Половіна О.А. Дошкільнятам про світ природи: Діти четвертого року життя (молодший дошкільний вік): навч. - метод. посіб. Київ: Генеза, 2018. 128 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад ігол. ред. В.Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2020. 1736 с.
14. Біла І. Вчимо дивитися, бачити й творити. *Дошкільне виховання*. № 4. 2004. С. 14 – 18.
15. Гаряча С.А. Етичний калейдоскоп: метод. Посібник. Черкаси: видавництво ЧОПОПП, 2009. 95 с.
16. Глухова Н. Є. Емоційне спілкування дитини з природою як умоватворчого осягнення світу. *Дошкільне виховання*. 2011. №10. С. 8-10.
17. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Довідкове видання. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
18. Горбатих В.В. Самоставлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. *Вісник Запорізького національного університету*. №2(13), 2013. С. 86-90.
19. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев’юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с. С. 48-5.
20. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2014. 352 с.
21. Дятленко Н.М. Психологічні умови розвитку самоповаги у дошкільників. Київ : Центральний ін-т післядипломної педагогіки освіти НАПН України, 2012. 220 с.
22. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / Л.В.Сохань та ін.; Науково-методичний центр середньої освіти. Київ : Богдана, 2013. 520 с.
23. Закон України “Про дошкільну освіту”. Київ, 2001.
24. Зирянова О. Формування естетичного ставлення до природи. *Дитячий садок*. 2010. № 11. С. 4-6.
25. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2016. – 540с.

26. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: (посібник на допомогу дошкільним працівникам)] / авт.-упор.: Л.В.Калуська, М.В.Опрощенко. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 376 с.

27. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дитини дошкільного віку «Соняшник» : [навчально-методичний посібник] Тернопіль : Мандрівець, 2013. 200 с.

28. Кириченко І. Ситуація успіху. Методичні рекомендації педагогам і батькам щодо створення ситуації успіху. *Директор школи*. 2011. №17(161). С.9-10.

29. Киричок В.А. Основи гуманістичної моралі: Метод. посібник. – Черкаси: видавництво ЧОПОПП, 2009. 157с.

30. Кондратенко Р.В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників: навчально-методичний посібник. за заг. ред. В.Ф.Олійник. Кривий Ріг : КПІ, 2015. – 224 с.

31. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : (системний підхід). Київ : Стилос, 2010. 336 с.

32. Кононко О. Л. Самосвідомість у житті дошкільника. Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти. Рівне: Наука, 2014. 106 с.

33. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (вдошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

34. Кононко О. Л. Готовність майбутнього педагога до формування у дошкільників цілісної наукової картини світу. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; редкол. : В. В. Вербець, М. С. Янцур, І. Д. Бех та ін. Рівне : РДГУ, 2017. Вип. 17 (60). С. 140.

34. Костюк Г. С. Навчально виховний процес і психічний розвиток особистості; за ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Рад.шк., 1989. 243 с.

- 35.Кутій К., Маковецька Н. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів. Харків, 2010. 214 с.
36. Кузьменко В. У. Теоретичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 7 (14). 2013. С. 28-30
- 37.Левченко Т.Г. Рідна природа. Матеріали для занять. Харків, 2013. 68 с.
38. Лучич М. Дітям про природу. Львів : Світ, 2011. С. 39-49.
- 39.Любарська В.М. Найменшим про найменших: Дивовижні творіння природи. Київ, 2010. 94 с.
- 40.Маршицька В.В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00. 08. Київ, 2003. 20 с.
- 41.Методичні рекомендації до програми виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина». Київ, 2012. 146 с.
42. Миропільська Н. Заняття художньо-естетичного циклу : [посіб. Для вихователя]. Київ : АСК, 2011. С. 25-32.
43. Новий тлумачний словник української мови / [уклад. В.Яременко, О.Сліпушко]. 2-ге вид., виправлене. Т.3. Київ : Аконтіт, 2015. 862 с.
- 44.Печко Л. Естетичний і художній досвід особистості : структура, компоненти, можливості розвитку. Тернопіль : Джура, 2006. С. 8-19.
45. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навч.- метод. посібник /Ред. рада: В. М. Доній, Т. М. Несен, Л. В. Сохань, Г. Г. Єрмаков та ін. Київ : Знання, 2006. 792 с.
46. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
- 47.Піроженко Т. О. Проблема вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників: пошук та результати дослідження. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія»*. 2015. Вип. 37. С. 130–137.
48. Половіна О. Сприймати природу розумом і серцем. *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 10-13.

49. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї : [монографія]. Київ : Інститут проблем виховання АПН України, 2006. 190 с.
50. Рейпольська О.Д. Особливості виховання ціннісного ставлення устарших дошкільників та їх уявлень про самих себе. *Психолого-педагогічні науки*, 2014. №3. С.75 –79.
51. Реус В.О.Формування емоційно-ціннісного ставлення доприродного довкілля у старших дошкільників : навчальний посібник. Чернігів, 2016. 64 с.
52. Романовська Д. Світ навколо нас – і я його частинка. Еколого – психологічний тренінг. *Психолог*. № 21. 2006. С. 16 – 24.
53. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: [посібник⁹⁷ для вчителів і методистів початкового навчання]. 2-ге вид., переробл. Київ : Богданова А.М., 2009. 226 с.
54. Світлична С.П. Поняття ціннісного ставлення до себе в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наук. праць*. Вип. 10. Т.1. Кам'янецьПодільський. 2017. С.17 – 26.
55. Д.І. Струннікова Наступність в ознайомленні з природою дітей 6 і 7 років (в умовах діяльності навчально-виховного комплексу «школа- дитячий садок»): Дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2000. 283с.
56. Сухар В.Л. Ознайомлення з природним довкіллям. Молодший дошкільний вік. Харків : Вид-во «Ранок», 2017. 176 с.
57. Сухар В.Л. Дошкільнята на прогулянці. 4-6 років. Харків, 2017. 193 с.
58. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Київ, Т. 4. 1977. 550 с.
59. Сухомлинський В.О. Дисципліна і самодисципліна. Відповідальність перед колективом і перед самим собою. Вибрані твори в 5-ти т. Київ, 1977. Т.3. 670 с.
60. Сухомлинський В.О. Народження добра. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ, 1977. Т.5. 639 с.

61. Тарасова О.С., Березюк В.С. Тематичні та цільові екскурсії з дітьми. 4-6 років. Харків, 2019. 85 с.

62. Тищенко С. П. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як структурний компонент образу Я. *Психологія: респ. наук.-метод. зб.* Київ : Школа, 2003. Вип. 22. С. 3 – 19.

63. Тищенко С.П. Психологія виховного впливу сім'ї на дитину. Київ, серія VII «Педагогічна думка» №11, 1982. 48 с.

64. Ніколенко Д. Естетичні почуття та їх виховання у дітей. Київ : Педагогіка, 2004. С. 5-15.

65. Новий Український орфографічний словник /Уклад О.Л.Леонова. Дніпро : Сталкер , 2021. 480 с.

66. Тарасенко Г. Формування у дошкільників гуманно-особистісного ставлення до природи: аксіологічний аспект. *Актуальні проблеми дошкілля : Збірник наукових праць.* Дрогобич, 2012. С. 13-20.

67. Третяк О.П. Методика виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини в навчально-виховному процесі: метод. посіб. Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ : вид-во Знання, 2013. 136 с.

68. Фокіна В. Діагностика знань дітей дошкільного віку про об'єкти і явища природи. *Вихователь-методист дошкільного закладу: спеціаліз. журн.* 2012. № 7. С. 40-46.

69. Шевчук К. Інтегрований підхід до навчання: ретроспективний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.* Сер.99 Педагогіка і психологія. 2017. №20. С. 50–55.

70. Шик Л.А. Світ чомучок. Організація дослідно-експериментальної роботи з дошкільнятами. Харків, 2020. 164 с.

71. Шилова М. Діагностика естетичної вихованості дошкільників і молодших школярів. Тернопіль : Джура, 2009. С. 55-60.

72. Ямницький В. М. Психологія життєтворчої активності особистості : монографія. Одеса : СВД Черкасов М. П.; Рівне : РДГУ, 2014. 360 с.

73. Ямницький В. М. Феномен креативності в аспекті проблемиздібностей. *Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України «Наука і освіта»*. Одеса, 2015. № 5–6. С. 74–77.

74. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Київ : Вища школа, 2006. 195 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вихователів

- 1.Що Ви вкладаєте у зміст понять «емоційно-ціннісне ставлення до природи, до людини»?
2. Якими методами і засобами Ви найчастіше користуєтесь в навчально-виховному процесі для виховання в дошкільників емоційно-ціннісного ставлення до природи й оточуючих?
3. На які вікові особливості слід звернути особливу увагу, виховуючи у дошкільників емоційно-ціннісне ставлення до природи й оточуючих?
4. Як, на Вашу думку, можна залучити сім'ю до роботи з виховання в дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи й оточуючих?
5. Що на Ваш погляд, найбільше цінують Ваші вихованці: у себе, у своїх однолітках?
6. Які інноваційні технології слід використовувати в навчально-виховному процесі дошкільного закладу з метою ефективного виховання у дошкільників емоційно-ціннісного ставлення до природи й оточуючих?

Анкета для батьків

- 1.Як часто Ви розмовляєте з дитиною про природу, її поведження у довкіллі, на моральні теми?
 часто коли є можливість рідко
2. Що Ви найбільше цінуєте у своєму житті?

3. Як Ви вважаєте, чи необхідно виховувати у Ваших дітей емоційноціннісне ставлення до природи й оточуючих? Чому?

4. Як на Вашу думку, чи виховує дошкільний заклад у дітей емоційноціннісне ставлення до природи й оточуючих? Яким чином?

5. Оцініть за п'ятибальною шкалою прояв якостей Вашої дитини:

а) людяність ___

б) повага людської гідності ___

в) справедливість ___

г) любов до природи ___

д) відповідальність ___

Рекомендації для батьків дошкільників з формування адекватної самооцінки дитини

1. Варто приділяти достатньо уваги особистості дитини (особливо, якщо дітей у родині декілька). До кожної дитини потрібно, насамперед, ставитися як до окремої особистості, а не тільки як до частини сімейної структури.
2. Необхідно, щоб дитина росла в атмосфері любові до природи і любові батьків, поваги, дбайливого ставлення до її індивідуальних особливостей, зацікавленості в її справах і заняттях, упевненості в її досягненнях; разом з тим – вимогливості й послідовності у виховних впливах з боку батьків.
3. У жодному разі не можна ображати дитину, говорити їй: «Ти нечупара (дурень, ледар тощо)».
4. Корисно «візуалізувати» особистість дитини. Можна попросити дитину, а якщо їх кілька – кожного окремо, придумати собі екологічну стежину по якій обов'язково Ви помандруєте у вихідні.
5. Варто уникати порівняння дитини з її друзями, братами чи сестрами. До того ж, зовсім не важливо, буде це порівняння на користь дитини чи ні. Не треба привчати дитину постійно орієнтуватися на оточуючих. Нехай вона знає, що її люблять і цінують такою, якою вона є.
6. Слід виховувати в дитини почуття любові до природи, поваги й співпереживання до оточуючих, готовність завжди допомогти та

підтримати. Дитина повинна розуміти, що всі люди різні, кожна людина особлива по-своєму й потребує поваги.

7. Потрібно вказувати дитині на її досягнення. Дуже важливо показувати дитині наявність у неї досягнень у розвитку. Це сприяє формуванню адекватної самооцінки.

8. Необхідно рівною мірою відзначати успіхи й невдачі та відповідно їх оцінювати. Слід спочатку підкреслити успіхи дитини, а потім тактовно й конструктивно вказати на недоліки.

9. Слід демонструвати своїм прикладом любо до природи, правильне поведження у довіллі, адекватність ставлення до успіхів і невдач, оцінювати вголос свої можливості та результати діяльності.

10. Батькам необхідно уникати називати дитину так, як їй не подобається. Варто пам'ятати, що «невинні», на думку батьків, прізвиська чи жартівливі «дражнили» можуть бути не такими вже й кумедними для дитини.

11. Важливо виховувати самостійність. Дитині необхідно довіряти й підтримувати її. Не треба робити за неї того, що вона здатна робити сама.

12. Необхідно поважати думку дитини, хотіння мандрувати, подорожувати, її рішення, навіть якщо батьки з ними не згодні. Повага підвищує самооцінку кожної людини і вона стає більш впевненою в собі, в своїх силах.

13. Важливо навчити дитину відстоювати свої права. Адже часто батьки самі негайно втручаються в конфлікти своїх дітей з іншими дітьми, але не замислюються про те, що цим підривають впевненість дитини в собі і її вміння постояти за себе.

14. Потрібно цікавитися думкою дитини щодо важливих питань, в тому числі і відпочинку на природі. Їй необхідно відчувати себе не тільки особистістю, а й частиною сім'ї.

15. Варто навчити дитину адекватно реагувати на критику, в тому числі і поводження в довкіллі.

**Список публікацій
за результатами дослідження**

1. Ленківська А.С., Чкана А.О., **Кулаковська Т.В.** Впровадження технології саморозвитку М.Монтессорі до сучасного освітнього простору закладів дошкільної освіти. Актуальні проблеми науки, освіти та технологій в умовах сучасних викликів: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 21 березня 2023 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. 75 с. С 17-19.
2. **Кулаковська Т.В.**, Ленківська А.С., Чкана А.О. Особливості дидактичної гри, як ефективного засобу забезпечення сенсорного виховання дітей раннього віку. I Міжнародна науково-практична конференція «MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, EDUCATION AND SOCIETY» Київ-Україна 26-28.03.2023 р . Ч.1. 95с. С 34-37.
3. Чкана А.О., **Кулаковська Т.В.**, Ленківська А.С. Важливість формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку для їх всебічного розвитку. Актуальні питання розвитку галузей науки А: матеріали I Міжнародної наукової конференції, м.Чернігів, 12 травня, 2023р. Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. 212с. с.160-162.